ערשטעס בוך

פון געבוירען ביז צום התגלות

* * *

די עפאכע אין וועלכער דער בעל שם טוב האט געלעבט און געווירקט, איז געווען איינע פון די גרעסטע און וויכ־טיגסטע עפאכען אין דער מענשליכער געשיכטע.

מיט א גיכען טעמפא איז געגאנגען דאמאלס די ענט־וויקלונג פון מענשליכען געדאנק. מיט א פיעבערהאפטער ענערגיע האט ער זיך געאיילט אראבצואווארפען פון זיך וואס גיכער די אייזערנע קייטען, אין וועלכע ער איז נאך געבליבען געשמיעדט פון מיטעלאלטער. דאס איז געווען איינע פון די ברויזענדסטע עפאכען, וואס זיינען ווען עס איז אין דער מענשליכער געשיכטע געווען. קיין זאך איז צופריעדען געווען דאמאלס מיט זיין פלאץ אונטער דער זון. אלעס האט זיך מיט קאנוואלסיווער ליידענשאפט אין א ברייטען'ער און פרייערער וועלט געריסען. עס האט א „ניצוץ" פון דער אונענדליכער בענקשאפט נאך נייע פאר־מען, א ניצוץ פון דער אונענדליכער אונצופרידענהייט מיט די אלטע שוין געשאפענע פארמען — פון דער אימער שא־פענדער געטליכער ענערגיע אין די נשמות פון יענעם מענ־שען דור פערבלאנדזשעט — און האט אין איהם א פערלאנג צו א נייער וועלט בעשאפען. קיין זאך איז דאמאלס שטיל און רוהיג אויף זיין פלאץ געשטאנען. אלעס, אלעס האט גע־שטרעבט דאמאלס אראבצואווארפען פון זיך די אלטע פאר־מען, און ארויפציהען אויף זיך אנדערע, נייע פארמען.

די דאזיגע עפאכע איז געלעגן אויף דער מיט פון די צוויי גרעסטע תקופות אין דער נייער געשיכטע פון דער מענשהייט: צווישן דער „רענעסאנס־עפאכע" און צווישן דער עפאכע פון דער גרויסער פראנצויזישער רעוואלוציע. אין איהר האט זיך קאנצענטרירט דאס לעצטע ווארט פון דער רענעסאנס־עפאכע, וועלכע האט זיך צו יענער צייט אלץ מעהר און מעהר פערטיעפט און אלץ מעהר און מעהר פערשטארקט איהרע פאזיציעס — צוזאמען מיט דעם „בראשית" פון דער נייער עפאכע. עס האבן זיך שוין אנגעהויבן בעמערקען אין איהר די קאנטורען פון די „גרויסע פרינציפען" פאר וועלכע די גרויסע פראנצויזישע רעוואלוציאן האט געקעמפפט. עס האט שוין געשוועבט אויף דער דאזיגער תקופה דער גרויסער גייסט פון די ענציקלאפעדיסטען, עס האט זיך שוין געפיהלט אין איהר דער אטעם פון די גרויסע גייסטער —

רוסא און קאנט, לעסינג און וואלטער.

און אט דיעזער מעכטיגער פרייהייט'ס־שטראם, וועלכער האט גענצליך דורכגעבראכען די אייזערנע מויערען, אין וועלכע דער גייסט פון מיטעל־אלטער האט זיך פערפעסטיגט, האט אויך די אייזענע מויערען פון דער אידישער געטא דורכגעבראכען. מיט א גוואלדיגער קראפט האט ער זיך אהין אריינגעריסען און האט דארטען זיין רעוואלוציאנערע טעטיגקייט אנגעהויבען.

און אין דריי פערשיעדענע ריכטונגען האט זיך דער דאזיגער פרייער שטראם צעגאסען. דריי גרויסע אידישע גייסטער האבען אונטער זיין פאהן געארבייט. יעדער איינער פון זיי האט זיינע אייגענע ד' אמות בעארבייט.

די טעטיגקייט פון איין ריכטונג איז געווען אויף דעם געביעט פון דער אידישער בילדונג, אויף דעם געביעט פון אויפקלעהרונג, פון וועקען דעם פילאזאפישען עלעמענט אין אידישען געדאנק. דאס ציעל פון דער דאזיגער ריכטונג איז געווען — עפענען א פענסטער אין דער אידישער געטא צו אייראפא, כדי דאס אידישע פאלק זאל קענען אריינגע־נומען ווערען אין דער אלגעמיינער פעלקער־פאמיליע פון דער קולטורעלער מענשהייט.

די דאזיגע ריכטונג האט געפונען פאר זיך איהר ערש־טען פלאץ אין דייטשלאנד. איהר פארשטעהער איז געווען דער רמב"מן, דער בעריהמטער משה מענדעלזאן.

די צווייטע ריכטונג האט זיך אויסגעגאסען אין דער שטרעבונג צו בעפרייען דעם אידישען מוח פון דעם קרומען רב'נישען פלפול, פון דער פערדרעהטער און שארפער סכא־לאסטיק, פון די א וואנד מיט א וואנד צונויפפיהרענדע „חלוקים", מיט וועלכע די רב'נישע וועלט איז ביז דאמאלס בעשעפטיגט געווען. דאס ציעל, וואס די דאזיגע ריכטונג האט זיך געשטעלט איז געווען — אויסצוגלייכען אביסעל דעם פשטל'דיגען און פערקרומטען אידישען מוח, אריינ־טראגען אביסעל סיסטעם, ארדנונג און לאגיק אין דעם שטודיום פון דער תלמוד'ישער ליטעראטור.

דער פארשטעהער פון דיעזער ריכטונג איז געווען דער בעריהמטער ווילנער גאון.

די דריטע ריכטונג האט זיך אויסגעגאסען אין דער שטרעבונג — אויפצומונטערען אביסעל דאס פערמאטערטע אידישע הארץ, בעלעבען אביסעל די פערשטיינערטע און פערגליווערטע געפיהלען פון אידישען פאלק, וועקען ביי איהם און בעפליגלען זיין איינגעשלאפענע פאנטאזיע, מא־כען בעוועגליך זיין בלוט. עס איז איהר צוועק געווען —

די ממשלה פון אומעט און טרויער איבער דעם אידישען לע־
בען צופערקלענערען. די שווערע וואלקענס פון עצבות און
מרה שחורה, וואס האבען די אידישע וועלט געדריקט, צו־
פערטרייבען און אריינברייגנען אהין אביסעל פרעהליכקייט
און לעבענס־לוסטיגקייט.

דיעזע שטרעבונג האט זיך אויסגעדריקט אין דער פארם
פון חסידות — און דער פארשטעהער איהרער איז ר' ישראל
בעל שם טוב געוועזן.

און דאמאלס, וואס אט יענע צוויי ריכטונגען האבען
געזוכט און געפונען זייערע אנהענגער צווישען די אויבערש־
טע שיכטען פון פאלק, צווישען די מעהר אריסטאקראטישע
עלעמענטען זיינע, צווישען די לומדים און וואוילע אידישע
קעפּ, איז די דריטע ריכטונג א מעהר דעמאקראטישע, א מעהר
פאלקסטימליכע געוועזן. זי האט צווישען דעם גאנצען פאלק
איהרע אנהענגער געזוכט און געפונען. דאס איז ניט געוועזן
קיין בעוועגונג פאר מיוחסים, פאר אויסגעקליבענע, פער־
קעהרט. זי האט זיך הויפטזעכליך צו די ברייטע שיכטען
פון פאלק געווענדעט. זי האט אלע איהרע אוצרות שעהנע
אין רשות פון פשוט'ען פאלק געשטעלט. זי האט אלע איהרע
רייכטימער דעם איינפאכען המון אוועקגעשענקט.

דאמאלס, ווען די פארשטעהער פון די ערשטע צוויי
ריכטונגען זיינען געוועזן די לעהרער און וועג־ווייזער פון
איינצעלנע, פון יחידי סגולה. נאר פון די, צו וועלכע זיי זיי־
נען מיט זייערע אידעען און זייערע שיטות געקומען — האט
געזעהן דער „בעל שם" זיין לעבענס־צוועק אין דעם, ער זאל
זיין א לעהרער און וועג־ווייזער פאר דעם גאנצען פאלק —
פאר די פראסטע און אונוויסענדע מאסען נאך מעהר, ווי
פאר די העכערע שיכטען.

ער איז מיט גאָט'ס וואָרט צום גאַנצען פאָלק געגאַנגען.

און געקומען איז ער צו זיי ניט אפילו ווי א לעהרער. ווי א מדריך, נאָר ווי איינער פון זיי. ניט פון א ווייטען דיסטאַנץ, פון א הויכען בארג סיני האָט ער צום פאָלק אראָב־גערעדט. ער האָט צו זיי „פנים אל פנים" יערעדט.

און ניט מיט קיין שווערע לוחות איז ער צו זיי געקו־מען. ניט מיט קיין נייע שיטות, וואָס מוזען פון מענשען פיעל אָנגעשטרענגטע מיה און ארבייט פאָדערען, זיי זאָלען קענען פון איהם אָנגענומען ווערען, ניט מיט גרויסע נייע אמת'ען איז ער צו זיי געקומען — אויסער אָט יענעם גרויסען אמת, אז דער גרעסטער אמת איז א לעבעדיגער מענש.

קומענדיג צו זיי האָט ער מיט זיך גאָר אינגאַנצען קיין לוחות ניט געבראַכט. ער האָט צום פאָלק זיין גרויסע און ליכטיגע נשמה געבראַכט. ער האָט זיי זיין ברייט און אונ־רוהיג האַרץ אָוועקגעשענקט. ער האָט די רייכע אוצרות פון זייער אייגענער נשמה בעפרייט און האָט מיט זיי זייער גרויע און אָרימע וועלט בעציערט. ער האָט פאַר זיי זיין רייכע און שעהנע אינערליכע וועלט ענטפּלעקט און זיי האָבען אין איהר די אָב־שפּיעגלונג פון זייער אייגענער אי־נערליכער וועלט דערזעהן.

ער איז צום פשוט'ען פאָלק געקומען — און האָט מיט איהם אויף זיין אייגענער שפּראַך גערעדט — אויף דער שפּראַך פון האַרץ און געפיהל. דאָס שעהנסטע און רייכסטע, וואָס זיין נשמה האָט פערמאָגט, האָט ער דעם פאָלק אָוועקגעשענקט.

און „מדה כנגד מדה."

ביז צו העכסטע און שענסטע גראד האט די פאנטא־זיע פון פאלק זיך אנגעשטרענגט צו שטריקן; און וועבן די הארציגסטע און שענסטע לעגענדעס וועגן דעם לעבן און ווירקן פון איהר בעליבטען העלד. דאס שענסטע און הארציגסטע, וואס דאס פאלק האט פערמאגט, האט עס פון זיך ארויסגעבראכט, שפינענדיג אט יענעם צויבערהאפטען פארדעס, מיט וועלכען זי האט יעדען קעהר און ריהר פון בעל שם געמאסטען. אויסער נאך איינינגע יחידי־סגולה האט וועגען קיין אנדערען די אידישע פאלקס־פאנטאזיע אזויפיעל הארציגע און שעהנע לעגענדען ניט געשאפען. זי האט אלע איהרע גרעניצען פריי געלאזען, וועבענדיג דעם לעגענדארען מאנטעל, אין וועלכען זי האט איהר בעליבטען העלד איינ־געהילט. יעדען איינציגען מאמענט פון זיין לעבען און ווירקען האט זי ניט דורכגעלאזט, זי זאל איהם ניט אין א ים א גאנצען פון לעגענדארע זונען־שטראהלען טוב'לען. יע־דע בעוועגונג זיינע פון דעם ערשטען מאמענט פון זיין לעבען ביז צום לעצטען האט זי מיט וועלטען גאנצע פון צויבער און פאנטאזיע דורכגעוועבט.

און אלץ איז זי נאך אונבעפרידיגט געבליבען.

און אלץ האט זיך נאך איהר שעפפונגס־קראפט און שעפפונגס־לוסט ניט אויסגעשעפט.

האט זי איהר טעטיגקייט אויך איבער די גרעניצען פון לעבען איבערגעטראגען. זי האט איהם איהר לעגענדארען מאנטעל אויך אין קבר מיטגעגעבען.

און ניט נאר האט זי דעם גאנצען וועג, וואס ער האט אין זיין לעבען דורכגעמאכט, מיט שעהנע לעגענדארע רויזען אויסגעבעט, נאר אויך איבער דעם וועג, וואס האט צו זיין

לעבען געפיהרט, האט זי די שענסטע בלומען איהרע גע־וואָרפען.

און אט אזוי האט זי אונז וועגען דעם געבורט פון בעל שם די פאלגענדע לעגענדע געשאפען.

א.

די לעגענדע וועגען געבורט פון בעל שם.

די לעגענדע וועגען דעם געבורט פון בעש״ט.— זיינע עלטערען.— זיין פאטער ר׳ אליעזר ווערט פערקויפט פאר א קנעכט. — ער ווערט דער בעל יועץ פון קעניג. — ער איז שוין דאן א בן תשעים געווען. — די טאכטער פון פריהעריגען „יועץ המלך״ פערליעבט זיך אין איהם. — ער שטעהט ביי דעם נסיון.— גאט זאגט איהם צו דורך אליהו׳ן, אז ער וועט איהם בעלוינען פאר דעם גרויסען קדוש השם, וואס ער איז בעגאנגען מיט א זוהן, וואס וועט די אויגען פון כל ישראל בעלייכטען.

ערגעץ אין וואלאכיא, לעבען א דארף, האט אז ארים און עלענד אלט פאר פאלק געוואהנט. אין גרוים נויט און דחקות האבען זיי זייערע עלטערע יאהרען פערבראכט. זיי האבען גאר ניט פערמאגט — ניט קיין קינדער און ניט קיינע אנדערע רייכטימער.

ויהי היום זיינען דאס דאזיגע שטעדטעל רויבער בע־פאלען און האבען צוגענומען ביי יעדען פון די איינוואהנער, וואס זיי האבען נאר געקענט. ווען זיי זיינען אין רבי אליעזר׳ס הויז געקומען — אזוי איז געווען דער נאמען פון אלטען מאן — האבען זיי ביי איהם קיין זאך ניט געפונען, וואס זאל ווערט זיין ביי זיי צו נעהמען עס. האבען זיי בעשלאסען,צונעהמען דאס אלטע פאר פאלק מיט זיך און פערקויפען זיי ערגעץ פאר קנעכט. איז אבער א נס גע־שעהן, און די אלטע האט זיך פון זייערע הענד אויסגעדרעהט און איז א צווייטער שטאדט אנטלאפען.

דער אַלטער ר' אליעזר אָבער איז ביי די רויבער אין די הענד געבליבען.

אַזוי איז גאָט'ס ווילען געווען.

האָבען די רויבער פערקויפט ר' אליעזר'ן אין אַ ווייטער מדינה ערגיץ, וואו עס האָבען זיך ניט געפונען קיין אידען.

עהרליך און געטריי האָט ר' אליעזר געדיענט דעם בעל הבית זיינעם. און אַזוי איז אַ שטיק צייט אַוועקגעגאַנגען.

ווען דער בעל הבית זיינער האָט געזעהן, ווי עהרליך און געטריי ר' אליעזר דיענט איהם, האָט ער ביי איהם זעהר נושא חן געווען און האָט איהם פאַר דעם פערוואַלטער פון זיין הויז געמאַכט.

ר' אליעזר האָט דאַן געבעטען זיין בעל הבית, ער זאָל איהם שענקען דעם טאָג פון שבת פאַר זיין רוהע טאָג און יע־נער האָט די בקשה זיינע ממלא געווען.

דערווייל איז די צייט געלאָפען, און ר' אליעזר האָט שרעקליכע יסורים געליטען, וואָס זייענדיג אַ קנעכט קען ער ניט דיענען גאָט, ווי ער איז געוואָהנט געווען צו טהאָן, ווען ער איז אויף דער פרייהייט געווען. ער האָט אויך זעהר שטאַרק געבענקט נאָך זיין אַלטער, מיט וועלכער ער האָט אַ גאַנצען לעבען פערבראַכט.

האָט ער אָנגעהויבען צו טראַכטען וועגען אַנטלויפען.

האָט מען איהם אָבער אין חלום פון הימעל געוויזען —

זאָלסט ניט דוחק זיין את השעה. אייל זיך ניט. ווען עס וועט די ריכטיגע צייט קומען, וועט מען דיר לאָזען וויסען.

אין אַ צייט אַרום האָט איהם דער בעל הבית זיינער אַוועקגעשענקט צום יועץ המלך.

ביים יועץ המלך האָט ר' אליעזר שוין מעהר צייט און מעגליכקייט געהאַט אָבצוגעבען זיך מיט תורה און תפלה. וואָרום דער יועץ המלך האָט איהם אַ חדר מיוחד אָבגעגע־

בען — און ער האָט דאָרטען די גאַנצע צייט אין תורה און תפלה פערבראַכט.

דער קעניג האָט דערווייל אָנגעהויבען צו בעמערקען, אַז פון אַ שטיק צייט אָן זיינען אַלע זיינע מלוכה־ענינים מיט אונגעהויער גרויסער הצלחה אוועק. האָט ער אָנגעהויבען נאָכצופאָרשען ביז ער איז וועגען ר׳ אליעזר'ן געוואָהר גע־וואָרען.

האָט ער איהם צו זיך גענומען און האָט איהם פאַר דעם הויפּט קאָמאַנדיר איבער זיינע אַרמייען געמאַכט.

ר׳ אליעזר האָט זיך אָבער פאַר דעם גרויסען גליק דער־שראָקען. ער האָט מורא געהאַט דער יצר הרע זאָל איהם ניט די אויגען פערבלענדען מיט דעם גרויסען מעמד, צו וועל־כען ער איז געקומען, עס זאָל שווין ביי איהם רעכט ווערען די אַלע יאָהרען, וואָס ער האָט נאָך צו לעבען, צו פערברענגען צווישען ניט אידען.

האָט ער בעשלאָסען זיך פון שטן'ן הענד אויסצודרעהען נאָך איידער יענער האָט נאָך דעם קאַמפּף זיינעם אָנגעהוי־בען. נאָך איידער ער האָט געפּרובט איבער איהם די השפעה זיינע אויסאיבען.

האָט ער ווידער אָנגעהויבען צו טראַכטען פערשיע־דענע פּלענער, ווי אַזוי ער זאָל פון דער מדינה אַנטלויפען.

האָט מען איהם אָבער ווידער פון הימעל געלאָזט וויסען, אַז די שעה איז נאָך אַלץ ניט געקומען.

דערווייל איז דער יועץ המלך געשטאָרבען און ר׳ אליעזר האָט יעצט זיין פּלאַץ פערנומען און דער קעניג האָט איהם די טאָכטער פון פערשטאָרבענעם יועץ־המלך פאַר אַ ווייב געגעבען.

ר׳ אליעזר האָט זיך אָבער ניט צוגעריהרט צו איהר.

איז זי דערפון שיער ניט קראנק געווארען. ווארים גרויס איז געווען די ליבע איהרע צו ר׳ אליעזר׳ן — און אלע מעגליכקייטען האט זי אנגעווענדעט, זי זאל פאר זיך ר׳ אליעזר׳ס ליבע ערווערבען.

עס האט אבער קיין זאך ניט געהאלפען.

ר׳ אליעזר איז הייליג און ריין געבליבען.

איז זי צוגעשטאנען צו איהם, ער זאל איהר ערקלע־רען, פארוואס האלט ער זיך אזוי דערווייטערט פון איהר.

דאן האט ער איהר מגלה געווען דעם סוד, אז ער איז א איד, און אז ער וועט זיך ניט פיהלען גוט און גליקליך ביז ער וועט זיך נאכאמאל צווישען זיינע ברידער גע־פינען.

גרויס זיינען איהרע שמערצען געווען, ווען זי האט דאס אלעס דערהערט. שרעקליך איז פאר איהר געווען דער מא־מענט, אין וועלכען זי האט זיך איבערצייגט, אז אלע האפ־נונגען איהרע, זי זאל ענדליך דאך זיין ליבע געווינען, זיינען יעצט פאר איהר שוין אויף אייביג פערלארען. שרעקליך איז פאר איהר געווען דער געדאנק, אז זי וועט זיך מוזען מיט איהם אויף שטענדיג שיידען.

עס האט אבער גובר געווען דאס גרויסע געפיהל פון ליבע און פערגעטערונג, וואס זי האט געפיהלט צו איהם. און זי האט איהם באלד, ווי ער האט פאר איהר זיין סוד מגלה געווען, אהיים געשיקט און האט איהם אויך אונגע־הויערע אוצרות פון גאלד און זילבער מיטגעגעבען.

אויפ׳ן וועג אבער האט מען ביי איהם זיין גאנצען פער־מעגען אוועקגערויבט.

גאט האט פאר איהם א גרעסערען לוין פון גאלד און זילבער אנגעגרייט פאר דעם גרויסען נסיון, וואס ער איז ביי־

געשטאַנען, פאַר דעם גרויסען קדוש־השם, וואָס ער איז בע־גאַנגען.

מיט עטליכע טעג שפּעטער, ווען ער האָט נאָך איבער דעם וועג געוואַנדערט, האָט זיך צו איהם אליהו הנביא בעוויזען און האָט צו איהם אזוי געזאָגט:

אין זכות פון גרויסען קדוש השם, וואָס דו ביזט בע־גאַנגען וועט דיר גאָט אַ זוהן שענקען, וואָס וועט די אויגען פון כל ישראל בעלייכטען, און אויף איהם וועט מקוים ווערען דער פּסוק „ישראל אשר בך אתפּאר!"

און כך הוה.

ר' אליעזר איז אהיים געקומען און האָט לעבעדיג און געזונד געטראָפען די אַלטע פרוי זיינע, און עס איז ביי זיי אויף דער עלטער, ווען זיי זיינען שויןביידע קרוב צו הונ־דערט יאָהר אַלט געווען, דער בעל שם טוב געבוירען געוואָרען.

ניט קיין יחוס בריעף האָט דאָס פאָלק פאַר איהר בע־ליעבטען העלד געזוכט. ניט מיט דעם האָט זי זיין וועג צום לעבען געוואָלט בעציערען. ניט אין אַ הויז, וואָס זאָל זיך מיט פיעל תורה וגדולה, מיט גרוים יחוס און רייכטים אויסצייכענען, האָט זי זיין קינדער־וויעגעלע געשטעלט. נאָר אין אַ הויז פון אָרימע און פּראָסטע פאָלקס־מענשען.

ר' אליעזר'ס גרויסקייט איז — לויט דיזע לעגענדע דערצעהלט אונז — ניט בעשטאַנען אין דעם, וואָס זיין אָב־שטאַמונג איז ביז אין די טיעפע דורות פון רבנים און גאונים געווען, נאָר אין דעם, וואָס ער איז אַ גרויסער צדיק געווען. ניט זכות אבות איז איהם בייגעשטאַנען, עס זאָל ביי איהם דער בעל שם געבוירען ווערען, נאָר דער זכות פון זיין גרויסער בענקשאַפט נאָך אידען, ווען ער האָט אפילו די גרעסטע

מדרגה פון גליק און כבוד דערגרייכט, אין זכות פון דער גרוי־ סער מדרגה פון קדוש השם, וואס ער האט ארויסגעוויזן.

צו טייער איז דער בעל שםביים פאלק געווען, עס זאל אפילו די קינדערשע יאהרען זיינע וועלען די אריסטאקרא־ טישע שיכטען, די מיוחסים אוועקשענקען. צו טייער איז ער זיי געווען, זיי זאלען זיך בענוגענען דערמיט, וואס ער זאל זייערער נאר לויט דעם גייסט זיין. זיי האבען בעדארפט ער זאל אויך אין בלוט און פלייש זייערער זיין —

האבען זיי זיין קינדער וויעגעלע אין הויז פון איינעם פון זייערען אוועקגעשטעלט.

זאלען די לומדים און רבנים זייערע העלדען מיט יחוס בריעף בעציערען, זאלען זיי נסים ונפלאות דערצעהלען וועגען דער תורה וגדולה פון די אלע פערשיעדענע זיידעס און על־ טער־זיידעס, מיט וועלכע דער רבונו של עולם האט זייער גדול מזכה געווען. דער חסידיזם איז צופיעל פאלקסטימליך. צופיעל מיט אן אמת'ען דעמאקראטיזם דורכגעזאפט, ער זאל זיך מיט אזוינע פארבען בענוצען ביים מאלען דאס בילד פון זיין העלד.

די פאלקס־פאנטאזיע האט די לעגענדארע קרוין פון זיין געבורט מיט די טייערע פעריל פון זיין לעהרע בעפוצט —

האט ער דאך אונאויפהערליך געפרעדיגט, אז ביי גאט זיינען קיינע מיוחסים פארהאן, אז „רחמנא ליבא בעי", אין דער עיקר איז דאס הארץ, די כונה.

האט ער דאך געלעהרענט שטענדיג, אז א כשר'ער איד, ווען ער איז אפילו אן עם הארץ, איז ביי גאט ניט ווע־ ניגער אנגעלעגט, ווי א למדן א גרויסער.

האט ער אונז דען ניט געלערענט, אז א איינפאך קא־

פֿיטעל „תהלים״ פון א אידען א פּראסטאַק, וואָס ווייסט אפילו ניט דעם „פּירוש־המלות״ דערפון, קען אמאל נאָהענטער צום „כסא הכבוד״ דערגרייכען, ווי א בלאַט גמרא פון אַ למדן א גרויסען.

ב.

צווייטע לעגענדע.

די צווייטע לעגענדע וועגן דעם געבורט פון בעש"ט.— דער רבונו של עולם האט בעשלאסען מיט א גוואלדיג גרויסער נשמה דעם דור מזכה זיין, האט ער די נשמה פון בעש"ט אראבגעשיקט.— דער קאמפף צווישען יליהו און ס"מ.— „אבל וחפוי ראש" קומט דער שטן צוריק אין הימעל פון דער שליחות זיינער.

און אויך די צווייטע לעגענדע וועגן דעם געבורט פון בעש"ט טראגט אויף זיך דעם אייגענעם האראקטער. אויך די צווייטע לעגענדע ווייסט גאר ניט צו דערצעהלען וועגען דעם גרויסען יחוס פון ר׳ אליעזר און וועגן זיין גרוים־קייט אלס למדן. דערפאר ווייסט זי צו דערצעהלען זעהר פיעל וועגן איהם אלס בעל מדות טובות, וועגן זיין גרוי־סער ליעבע צו אידען, ווען אפילו א „חוטא", וועגן זיין אפענער האנד פאר יעדען איינעם און וועגן דעם געוואלדי־גען כח, וואס ער איז בעזעסען, צו קענען זיך קאנטראלירען, צו קענען זיין א „כובש את יצרו."

ר׳ אליעזר און זיין פרוי — דערצעהלט דיזע לעגענדע — האבען אין א דארף געלעבט. פון די אלע מצוות האט ער אממעהרסטען די מצוה פון הכנסת אורחים מקיים גע־ווען. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז ער האט אויף די וועגען לעבען דארף שומרים געשטעלט און האט זיי אנגע־זאגט, אז יעדען איינעם, וואס זיי וועלען זעהן דורכפאהרען, זאלען זיי ניט לאזען פאהרען ווייטער און זאלען איהם באלד

צו איהם אין הויז ברענגען. און די ערשטע זאך וואס ר' אליעזר פלעגט טהאן באלד, ווי אן אורח פלעגט צו איהם קומען, איז געווען — א שענע נדבה איהם צו דערלאנגען, כדי עס זאל איהם דאס עסען גאר וואויל בעקומען.

ויהי היום איז א גרויסער עת רצון אין הימעל געווען. פמליא של מעלה איז זיך אין „זיבעטען הימעל" גע־זעסען און האט זיך דארטען געמיטליך פערבראכט —

דער רבונו של עולם האט מיט דער הילף פון זיינע מלאכים די צאהל גערעכענט פון די גרויסע נשמות, וואס האבן זיך אין יענעם דור געפונען.

האט מען יעדער איינציגער נשמה ב„שבע בדיקות" בודק געווען.

יעדען איינעם פון די צדיקי הדור אויף א טעלערעל צעלעגט.

„כביכול" איז ניט צופריעדען געבליבען.
ניטא דער ריכטיגער שטאף.
גרויסע נשמות זיינען געווען א סך.
עס האט אבער די גאר גרויסע געפעהלט.

האט ע ר בעשלאסען מזכה זיין דעם דור מיט איינער פון די גרעסטע נשמות, וואס זיינען ווען אויף דער וועלט געווען, מיט א נשמה, וואס קיין איינער פון די פיעלע לעצטע דורות האט פערמאגט אזעלכע.

מיט איינעם ווארט —
„מחודר שבמחודר"
„תפארת שבתפארת".

ער האט בעשלאסען איינע פון אט יענע געצעהלטע נשמות, וואס האבען זיך אבגעטראגען נאך פאר דעם „חטא" פון „עץ הדעת" און האבען כלל פון עץ הדעת ניט טועם געווען — אויף דער וועלט אראבצושיקען.

און נאטירליך באדארף אזא גרויסער „זכות" נתגלגל ווערען דורך דעם גרעסטען „זכאי" פון דור.

האט די גאנצע פמליא של מעלה מסכים געווען, אז דער עהרליכסטער און כשר'סטער איד פון דור איז ר' אליעזר.

מען מוז איהם אבער נאך אויספּרובען פריהער. מיט דעם אנטרויען פון אזא טייערען אוצר מוז מען זעהר פאר־זיכטיג זיין.

דערביי נאך האט אויך דער ס"מ אביסעל צוגעארבייט.

ער האט געוואוסט, אז עס וועט זיך צו זיין קאפּ אויס־לאזען.

ער האט געוואוסט, אז די נייע נשמה, וואס וועט אויף דער וועלט אראבקומען, וועט ברעכען די ממשלה זיינע.

דערזוייל איז געווארען א קאנקורענץ צווישען „בעל־דבר" און צווישען אליהו הנביא.

יעדער איינער האט געוואלט דער שליח זיין.

ענדליך האט אבער דער „בעל דבר" אויסגעפיהרט.

דו ביזט צוביעל סניגור — האט כביכול צו אליהו'ן געזאגט — צופיעל מליץ יושר אויף אידען — איך זאל דיר דיא דאזיגע שליחות קענען פערטרויען. זאל ע ר געהן.

ער וועט שוין ריכטיג זיין ארבייט אבטהון.

האט זיך יער „בעל דבר" פאר אן ארימאן פערשטעלט און איז א שבת נאך מיטאג איין ער אנגעקומען צו ר' אליעזר'ען אין הויז מיט זיין טארבע און שטעקען. —

און וויא אויף צורייצען זיך מיט איהם, האט ער איהם נאך א ברייטען גוט שבת אבגעגעבען.

ר' אליעזר'ן האט זעהר דאס הארץ וועה געטהון, צו־זעהענדיג דעם חלול־שבת־בפרהסיא, וואס א איד בעגעהט. ער האט איהם אבער ניט געוואלט מבייש זיין. האט ער זיך

ניט וויסענדיג געמאכט או האט איהם מיט גרויס כבוד ביים שלוש סעודות און ביי דער מלוה־מלכה בעדיענט.

אויף מארגען, זונטאג אין דער פריה, ווען דער „בעל דבר" האט זיך געזעגענט מיט איהם, האט איהם ר' אליעזר א פיינע נדבה געגעבען — און האט איהם אפילו מיט דעם מינדעסטען ווארט ניט דערמאנט וועגען דעם חלול־שבת, וואס ער איז בעגאנגען.

מיט טהר'ערען אין דיא אויגען פאר גרויס פערדרוס, וואס ער האט זיין האפנונג פערלארען, אבצוהאלטען דאס קומען פון דער נייער נשמה אויף דער וועלט, האט זיך דער שטן צוריקגעקעהרט אין הימעל און אויך ער אליין האט געמוזט זיין הסכמה געבען, אז ר' אליעזר זאל מיט א זוהן געבענשט ווער'ען, וואס זאל דיא אויגען פון כל ישראל בעלייכטען.

און אין דעמזעלבען יאהר נאך איז דער בעל שם טוב געבוירען געווארען, און אין זכות פון זיין גרויסער נשמה, וואס איז אויף דער וועלט אראפגעקומען, זענען די אלע נשמות, וואס האבען זיך אין אט יענעם דור געפונען זעהר פון א הויכער מדרגה געוועזן.

כביכול האט שוין מעהר ר' אליעזר'ען אויף דער וועלט ניט בעדארפט — און האט איהם צו זיך גענומען, באלד נאכ־דעם, ווי דער בעל שם טוב איז אנטוועהנט געווארען, איז דער פאטער זיינער געשטארבען. ניט פיעל צייט איז פון פאטער'ס טויט אוועקגעגאנגען — און אויך דיא מוטער זיינע איז געשטארבען, נאך ביז יעצט געפינט זיך איהר קבר אין קוטאוו.

פאר דעם טויט — דערצעהלט דיא לעגענדע — האט ר' אליעזר דעם בעל שם טוב אויף דיא הענד גענומען און האט צו איהם דיא פאלגענדע ווערטער געזאגט —

איך זעה, אז דו וועסט בעלייכטען דיא וועלט, דו וועסט א ישועה פאר דעם אידישען פאלק זיין, און איך האב ניט זוכה געוועזן דיר צו מגדל זיין. דו זאלסט אבער שטענדיג געדענקען, ליעבער זוהן מיינער, אז גאט איז מיט דיר, און דעריבער זאלסט דו פאר קיין זאך גאר קיין מורא ניט האבען.

נאך גאר א קינד איז דער בעל שם אז עלענדער יתום געבליבען. שוין אין דיא פריהסטע שטונדען פון זיין לע־בענס־מארגען האט ער זיין פאטער און מוטער פערלארען און איז אנגעוויזען געוועזן אויף דעם חסד פון דיא אידישע איינוואוינער פון אקופ. זיי האבען איהם אויף זייער חשבון אויסגעהאלטען און האבען איהם אויך מיט א מלמד בעזארגט.

דאס האט אבער נאר א קורצע צייט אנגעהאלטען כל זמן עס איז נאך געווען פריש אין זייער זכרון דעם בעלשם׳ט פערשטארבענער פאטער, צו וועלכען זיי האבען פיעל כבוד געפיהלט. וואס מעהר צייט עס איז אבער פון ר׳ אליעזר׳ס טויט אוועקגעגאנגען אלץ מעהר קיהלער איז געווארען זייער אינטערעס, וואס זיי האבען אין בעל שם גענומען. אלץ מעהר האבען זיי אנגעהויבען פערנאכלעסיגען זייערע פליכטען צום עלענדען יתום.

דערצו האט נאך דער בעל שם אליין מיט זיין אויפ־פיהרען זיך א סך מיטגעהאלפען, דיא „שטאדט" זאל זיך אזוי בעציהען צו איהם. ער איז כלל קיין שטיל און לייטיש קינד ניט געוועזן. ער האט זיך כלל ניט אויפגעפיהרט וויא אן עלענדער יתום, וואס לעבט אויף דעם חשבון פון שטאדט. בעדארף זיך אויפפיהרען. ער האט ניט געטהון, וואס די גוטע און פרומע לייט, אויף וועמענס חסד ער איז געוועזן אנגעוויזען, האבען איהם געהייסען טהון.

ער האָט ניט געקענט שפּיעלען די ראָלע פון קיין נעבעכעל —

אַרומגעהען פערחושד'ט און פערזאָרגט שטענדיג וויא עס פּאַסט פאַר אַ יתום.

ווארום שוין אין די קינדערשע יאָהרען האָט זיין האַרץ די גרויסע פרייד, מיט וועלכער ער איז נאָכדעם צו דער וועלט געקומען געקומען, אין זיך געטראָגען.

שוין אין די קינדערשע יאָהרען איז ער מיט אַ זינגענ־דער נשמה אַרומגעגאַנגען.

שוין אין די קינדערשע יאָהרען זיינע איז ביי איהם דאָס פּאָעטישע געפיהל זיינס שטאַרק ענטוויקעלט געוועזן.

און שוין דאַן האָט די פאַנטאַזיע זיינע אַדלער־פליגלען פערמאָגט.

האָט ער אויף דעם ענגען און פינסטערען „חדר" וויא אויף אַ טורמע געקוקט, און אויף דעם בעזען רבי'ן, וויא אויף דעם מלאך המות זיינעם. עס האָט איהם שטענדיג אין די פרייע און ברייטע וועלדער און פעלדער געצויגען. די גאַנצע מיה וואָס די מדריכים זיינען האָבען אָנגעווענדעט איהם פאַר אַ „יושב אוהל" צו מאַכען, ער זאָל וויא אַלע אַנדערע קינדער דעם גאַנצען טאָג אין חדר פערברענגען, איז אומפרוכטבאַר געבליבען.

„ער פלעגט אַלע מאָל פון חדר אַנטלויפען און אויף פיעלע שטונדען פערפאַלען ווערען. ערשט נאָך פיעל מאַ־טערניש פלעגט מען איהם ערגעץ טיעף אין וואַלד אַבזוכען וואו ער פלעגט שטונדען גאַנצע איינער אַליין פערברענגען".

און דעריבער האָבען די אַפּוטראָפּסים זיינע ענדליך גאַר אינגאַנצען אַ מאַך געטהון איבער איהם מיט דער האַנד און האָבען פון איהם גאַר אין גאַנצען זייער השגחה צוגענומען.

ג.

קינדערשע יאהרען פון בעל שם.

נאך דייענדיג גאר א קינד מוז דער בעש"ט דעם שיקזאל זיינעם אין זיינע אייגענע הענד איבערנעהמען. ער ווערט א בעהעלפער. פיהרענדיג די קינדער אין חדר, זינגט ער מיט זיי פערשיעדענע נגונים הארציגע. זיין געזאנג דערגרייכט ביז צום הימעל. דער שטן וויל עס ניט ליידען. ער איז אבער הילפלאז געגען דעם עלענדען יתום.

דער בעל שם האט אזוי ארום זיין פולע פרייהייט יעצט געקראגען. ער האט פריי און אונגעשטערט זיינע פאעטישע אינסטינקטען געקענט זיך איבערגעבען. ער האט שוין איבער זיך מעהר ניט קיינע בעלי־הבתים געהאט, וואס זאלען איהם פון דיא פרייע וועלדער און פעלדער אין חדר שלעפען.

ער האט זיך אבער דאך ניט אינגאנצען פון חדר בע־פרייט.

פאר דער פאלשטענדיגער פרייהייט וואס ער האט ער־ווארבען, האט דער עלענדער און פערלאזענער יתום א טייע־רען פרייז געמוזט בעצאהלען. ער האט פון יעצט אן שוין אליין פאר זיין חיונה געמוזט זארגען. ער האט זיין שיקזאל אין זיינע אייגענע הענד געמוזט איבערנעהמען.

דאס אכט־ניין יאהריגע אינגעל האט שוין געמוזט ווערען א פערדיענער. ער זאל האבען פון וואנען א טאג אי־בערצולעבען.

איז ער געווארען א בעהעלפער ביי א מלמד.

זיין ארבייט איז געווען צו ברענגען די קינדער אין חדר

און פיהרען זיי אין שוהל און זאגען מיט זיי „אמן יהא שמיה רבא“ און „קדושה“ און „אמן“ אויף א שען און הויך קול.“

און שוין דאן, זייענדיג נאך א קינד, דערצעהלט אונז די לעגענדע, האט ער זיין הארציגע טעטיגקייט אנגעהויבען. צו פערשפרייטען טרייסט און פרייד אויף דער וועלט, צו פערזיסען און פערגרינגערען דאס טרויעריגע לעבען פון דיא, וואס טראגען אויף זיך דעם שווערען יאך פון „עצבות“ און „מרה שחורה“.

„ווייט ווייט ארום פלעגט מען דאס געזאנג פון בעל שם הערען, ווען ער פלעגט דיא קינדער אין חדר פיהרען“. ער האט די אידישע קינדער פון זיין שטאדט געוואלט געבען דאס, וואס זיי האבען אין חדר ניט געהאט, דאס וואס זיי האבען אויך ביי זיך אין דער היים ניט געהאט —

א ביסעל „חדות החיים“, א ביסעל פרעהליכקייט און לעבענס־לוסטיגקייט.

ער האט געוואלט, זיי זאלען פערגעסען אויף א ווײלע, אז זיי זיינען „קליינע אידען“, אויף וועלכע עס דריקט א בארג א גאנצער פון פערשיעדענע מורא'ס, מורא פאר גאט, מורא פאר דעם טאטען, מורא פאר דעם רבי'ן און מורא פאר אלערליי רוחות און שדים, וואס לויערען אויף דעם מענשען אויף שריט און טריט —

און זאלען זיין דאמאלסט נאר דאס, וואס זיי בעדארפען זיין —

זארגלאזע און לעבענסלוסטיגע קינדער.

ער האט געוואלט, זיי זאלען אויף א ווײלע פערגעסען, אין דעם ענגען און שטיקענדען חדר, זיי זאלען פערגעסען אויף א ווײלע דעם בייזען און אויפגערעגטען רבי'ן, דאס ארימע און ניעדערגעשלאגענע לעבען פון זייערע עלטערען.

פלעגט ער מיט גוואלדיגער התלהבות שעהנע נגונים מיט דיא קינדער זינגען, ווען ער פלעגט זיך מיט זיי ארומ־פיהרען.

א גאנצער קוואל פון שירה האט זיך דאן פון זיין האר־צען ארויסגעריסען און האט זיין אבקלאנג אין דיא יונגע הערצלאך פון דיא קליינע קינדער געפונען.

זיי פלעגען פון זיין געזאנג פער'כשופ'ט ווערען און פלעגען מיט איהם מיטזינגען. זייערע יונגע נשמה'לאך פלע־גען דאמאלסט פון לעבענסלוסטיגקייט און מונטערקייט אי־בערפילט ווערען.

א גרויסע פרייד האט זיך דאמאלס איבער דער וועלט צוגאסען.

און זיא האט אזש ביז צום הימעל דערגרייכט.

„דער נחת רוח, וואס דיזער געזאנג האט דעם רבונו־של־עולם פערשאפט, איז געוועזן ניט קלענער פון דעם נחת־רוח, וואס ער פלעגט האבען פון דעם געזאנג, וואס די לויים פלעגען פאר איהם אין בית־המקדש זינגען."

אויב פון איהם אליין — פון בעש"ט — זיינען פער־היילען געוועזן דאמאלס די וועגען, וואס זיינען געוועזן פאר איהם אין דער צוקונפט אנגעצייכענט — האבען זיי אבער דארטען אויבען שוין גאר גאנץ קלאהר און דייטליך דיעזע וועגען געזעהען. זיי האבען געוואוסט, אז ער וועט א נייע ווענדונג דעם אידישען לעבען געבען. זיי האבען דארטען שוין געזעהען, אז עס וואקסט אין איהם א ליכט א גרויסע פאר דעם אידישען פאלק.

און געוואוסט האט עס אויך דער שטן.

האט ער זיך געשראקען און האט פערשידענע תחבולות געזוכט, ווי דאס גרויסע ליכט אויסצולעשען.

„ער האט פערשטאנען, וואס דאס זינגען מיט די קליינע

קינדער בעדייטעט, האט ער מורא בעקומען, עס זאל זיך צו איהם ניט אויסלאזען — עס קען נאך מיט דער צייט א סוף צו זיין ממשלה קומען". האט ער זיך אין א מכשף פערקליבען. און איינמאל, ווען דער בעל שם האט אבגעפיהרט אהיים די קינדערלאך, זינגענדיג בשעת מעשה שעהנע נגונים זיסע, האט זיך דער מכשף אין א בעזער חיה, וואס הייסט וואקולאק פערוואנדעלט און איז אויף זיי אנגעפאלען — און פאר גרוים שרעק זיינען זיי זיך צולאפען אלע."

דער שטן מיט דער גאנצער „כת דיליה" זיינען דאמאלס מלא שמחה געווען. זיי האבען געדענקט, אז זיי זיינען שוין אויף שטענדיג פון זייער געפעהרליכען שונא פטור געווא־רען.

די שמחה זייערע איז אבער נאך צופריה געווען.

דער בעל שם האט זיך דערמאהנט, וואס דער פאטער זיינער האט איהם פאר'ן טויט געזאגט: „דו זאלסט גע־דענקען שטענדיג, אז גאט איז מיט דיר, און דעריבער זאלסט דו פאר קיין זאך קיין מורא ניט האבען."

האט ער גע'פועל'ט ביי די עלטערען פון שטאדט, זיי זאלען איהם ווידער ערלויבען ארומצוגעהן ארום זייערע קינ־דער, פערזיכערענדיג זיי, אז ער וועט זיי פון יעדען אומגליק בעשיצען.

ער האט א גרויסען און שטארקען שטעקען אין האנד גענומען און גענומען די קינדער און געפיהרט זיי זינגענדיג. ווי זיין שטייגער איז געווען. דער „וואקולאק" איז זיי ווידער בעפאלען. דער בעל שם האט זיך אבער יעצט ניט דערשרא־קען. ער איז צוגעלאפען צו דער חיה און האט איהר מיט זיין שטעקען א שטארקען קלאפ איבער דעם שטערען דערלאנגט — און זי איז טויט אוועקגעפאלען.

אויף מארגעו האט מען געפונען דעם טויטען קערפער פון מכשף אויף דר'ערד זיך וואלגערען.

א שטיקעל צייט איז אוועקגעגאנגען און דער בעל שם איז אויף א „העכערער שטעלע" דערהויבען געווארען.

אנשטאט ארומצוגעהן ארום די קליינע קינדער, האבען די בעלי בתים פון שטאדט איבערגעגעבען אונטער זיין השגחה די בית־מדרש בחורים. זיי האבען איהם געמאכט פאר א שומר איבער דעם בית־מדרש, א וואו דיא עלטערע איינגלעך פלעגען זיצען און לערנען.

צו יענער צייט איז ער שוין א יאהר דרייצעהן אלט געוועזן.

די ארבייט, וואס מען האט אויף איהם ארויפגעלעגט, האט ער בשלימות געטהאן און די עלטערען פון די קינדער זענען פון איהם זעהר צופריעדען געוועזן.

און דא, צווישען די ווענט פון דעם בית־מדרש — שפינט ווייטער די פאלק'ס־פאנטאזיע דעם לעגענדארען מאנטעל, אין וועלכען זי האט איהר העלד איינגעהילט — האט ער זיך שוין צו זיין הייליגער מיסיאן אין לעבען אנגע־הויבען צוגרייטען.

די גאנצע צייט פון דער נאכט וואס די בית־מדרש־בחורים פלעגען וואך זיין, פלעגט ער שלאפען. ווען זיי פלעגען אבער איינשלאפען, פלעגט ער פון זיין שלאף אויפ־שטעהן און האט זיך זיין הייליגע ארבייט געטהון. ביז עס איז געקומען די שטונדע, ווען די מענשען הויבען אן פון זייער שלאף אויפצושטעהן — האט ער זיך ווידער שלאפען געלעגט. זיי האבען דעריבער געמיינט, אז ער איז אזוי די גאנצע נאכט איבערגעשלאפען — פון אנהויב ביז צו ענדע.

און ניט נאר אין „נגלה" האט ער ביי די נעכט, ווען קיינער האט ניט געזעהען און געהערט, עוסק געוועזן. ניט

נאר האט ער דאמאלסט תלמוד און פוסקים געלערנט. נאר ער פלעגט דאמאלסט אויך אין „נסתר" זיך עוסק זיין. שוין דאן האט ער זיך מיט דער חכמת הקבלה בעשעפטיגט.

שוין דאן, ווען ער איז נאך כמעט א קינד געווען, האט זיין מוח די טיעפסטע „רזין דאוריתא", די טיעפסטע סודות פון דער תורה געקענט משיג זיין, אזוינע אפילו, וואס זענען ווי א „ספר החתום" פאר אלעמען געווען.

מיט א דור פריהער — דערצעהלט די לעגענדע — איי־דער דער בעל שם טוב איז געבארען געווארען, האט א גרוי־סער מקובל און בעל מופת געלעבט, ר' אדם בעל שם. האט ער אמאל כתבים געפונען, אין וועלכע עס זיינען גרויסע און טיעפע סתרי תורה געווען. „קבלה עיונית" און „קבלה מעשית". דיעזע כתבים האבען זיך פריהער ביי אברהם אבינו עליו השלום געפונען, און נאכהער ביי יהושע בן נון.

און מיט דעם כח פון די דאזיגע „כתבים" האט ר' אדם בעל שם גוואלדיגע וואונדער גרויסע געוויזען.

פאלאצען גאנצע פון קעניגען און פירסטען פלעגט ער מיט דעם כח פון דיא דאזיגע „כתבים" פון זייערע פלעצער. א וואו זיי זענען געשטאנען, אויסרייסען און צו זיך אין שטאדט זיי ברענגען.

אין א שבת און יום טוב פלעגט ער אמאל מיט דעם כח פון די דאזיגע כתבים דער פרוי זיינער אין די טייערסטע זיידענע און סאמעטענע מלבושים אנטהון, ממש בגדי מלכות.

און נאך אזעלכע גרויסע וואונדער פלעגט ער מיט דער הילף פון דיעזע כתבים אויפטהון.

איידער ער איז נסתלק געווארען האט מען איהם פון הימעל מרמז געווען, אז ער זאל דיא דאזיגע כתבים איבער־געבען צום „בחור ישראל." האט ער דאן זיין זוהן צוגערופען

און האָט צו איהם אזוי געזאָגט: „איך האָב ביי זיך כתבים, אין וועלכע עס געפינען זיך טיעפע סתרי־תורה, דו ביזט זיי אָבער ניט ווערטה. זאָלסטו זיך נאָכפרעגען אויף דער שטאָדט אקופּ און דאָרטען וועסטו געפינען איינעם וואָס הייסט ישראל בן אליעזר. ער איז ארום פיערצעהן יאָהר אלט. איהם זאָלסט דו דיא כתבים איבערגעבען, וואָרים זיי בעלאַנ־גען צו זיין „שורש נשמה". אויב דו וועסט זוכה זיין, ער זאָל מיט דיר לערנען וועט זיין אַז וואויל צו דיר".

דער זוהן האָט געטהאָן וויא דער פאטער זיינער האָט איהם געהייסען, און ער איז אין דער שטאָדט אָקופּ אָנגעקו־מען. און היות ער איז נאָך אונפערהייראטהע געווען האָט ער געהאט אַן אויסרייד, אַז ער איז געקומען אהער חתונה האָ־בען. האָבען זיך באַלד שדכנים געפונען און ער האָט חתונה געהאט פאר אַ גרויסען נגיד'ס אַ טאָכטער.

דערווייל האָט ער אָנגעהויבען זוכען אָט יענעם מאָן צוליעב וועלכען ער איז עס אהער געקומען. האָט ער אויסגע־פונען, אַז דער נאָמען פון שומר פון בית מדרש און דער נאָ־מען פון זיין פאטער שטימען מיט דיא נעמען, וואָס זיין פאָ־טער האָט איהם אָנגעגעבען. עס איז איהם אפילו זעהר שווער געווען צו גלויבען, אַז דער דאָזיגער פּראָסטער און מגושם'דיגער בחור זאָל עס זיין דער, פאר וועמען דיא כתבים זיינען בעשטימט. ער און זיין פאטער האָבען אָבער פאָרט געטראָגען אויף זיך דיא נעמען, וואָס זיין פאטער האָט איהם אָנגעגע־בען. האָט ער בעשלאָסען איהם גוט נאָכצושפּירען, האָט ער אויסגעפונען, אַז דער וועכטער טראָגט זיך עפּעס, וויא מיט סודות ארום. אַז ער איז ניט אָפּען אין זיין בענעהמען זיך.

האָט ער געבעטען זיין רייבען שווער ער זאָל איהם אָבצוימען אַ קליינעם פּלאַץ אַ בעזונדערען אין בית מדרש, כדי ער זאָל דאָרט כסדר קענען לערנען. נאַטירליך איז דיא בקשה

זיינע ערפיללט „עווארען. און דער בעל שם פלעגט איהם בעדיענען.

ר' אדם'ס זוהן האט אזוי ארום געהאט דיא מעגליכקייט צו האלטען אן אויג אויף דעם בעל שם און נאכצושפירען אלעס, וואס ער טהוט. בייננאכט פלעגט ער זיך מאכען וויא ער שלאפט און פלעגט זעהן, וויא דער בעל שם פלעגט פון שלאף אויפשטעהן, ווען אלע בחורים זיינען שוין איינגעשלאפען, און האט זיך צו דער תורה און עבודה גענומען.

איינמאל, ווען ר' ישראל איז איינגעשלאפען, האט דער בן הרב עטליכע קונטרסים פון דיא כתבים גענומען און האט זיי פאר איהם אוועקגעלעגט. ווען ער האט זיך אויפגעכאפט פון שלאף און האט פאר זיך דיא כתבים דערזעהן, איז ער א פערציטערטער געווארען און האט זיי דורכגעלערנט און האט זיי נאכדעם ביי זיך אין שוים בעהאלטען.

אזוי האט דער בן הרב עטליכע מאהל געטהאן ביז ער האט זיך איבערצייגט, אז דאס איז ווירקליך דער מאן וועגען וועלכען דער פאטער זיינער האט גערעדט מיט איהם. האט ער זיך דאן אנגערופען צו איהם: „מיין פאטער האט מיר גע־הייסען, איך זאל דיר די כתבים איבערגעבען. איך בעט דיך, דו זאלסט מיט מיר תורה לערנען".

דער בעל שם האט מסכים געווען מיט דעם תנאי אבער, עס זאל דערפון קיינער ניט געוואהר ווערען און ער זאל איהם וויא ביז יעצט אויך ווייטער בעדיענען.

אויף דעם פערלאנג פון בן הרב האט איהם דער שווער זיינער געדונגען א הויז הינטער'ן שטאדט און האט איהם דעם בעל שם אהין מיטגעגעבען ער זאל איהם בעדיענען דארטען.

ווען דיא איינוואהנער פון שטאדט האבען געזעהן וויא דעם נגיד'ס איידעם איז מקרב דעם בעל שם האט ער שוין

אַנגעהויבען חשוב'ער צו ווערען אין זייערע אויגען. זיי האָ־בען איהם אויך אָנגעהויבען מקרב זיין און ווען ער איז זיעבצעהן יאָהר אַלט געווארען האָבען זיי איהם חתונה גע־מאכט.

* * *

און דיא צוויי חברים ר' אדם'ס זוהן און דער בעל שם, האָבען אין התבודדות אויסער דער שטאָדט געלעבט, און האָבען פערבראכט אין לערנען שטענדיג.

איינמאָהל — דערצעהלט דיא לעגענדע — האָט ר' אדם'ס זוהן געבעטען דעם בעל שם ער זאָל אראָפּברענגען דעם שר התורה, כדי ער זאָל זיי ערקלעהרען דיא שווערע שטעלע, אויף וועלכער זיי האָבען געמאַטערט דאמאלס זייערע מוחות.

דער בעל שם האָט זיך אין אָנהויב געקווענקעלט. ער האָט מורא געהאט טאָמער וועלען זיי זיך חלילה טועה זיין אין איינע פון דיא כונות, וואָס זיי בעדארפען מכון זיין און וועלען דערמיט לידי־סכנה ברענגען.

נאכדעם אָבער וואָס דער חבר זיינער איז צו איהם זעהר שטארק צוגעשטאַנען האָט ער דאָך זיין הסכמה געגעבען.

האָבען זיי אָנגעהויבען פאַסטען הפסקות פון שבת צו שבת און פערשיעדענע טבילות מאַכען.

ענדליך איז שוין דער לעצטער מאָמענט געקומען, ווען זיי האָבען שוין דעם שר התורה בעדארפט אראָפּברענגען.

באלד אָבער וויא זיי האָבען נאָר דיא ערשטע טריט געמאכט, האָט דער בעל שם אָנגעהויבען שרייען, אַז זיי האָבען זיך טועה געווען און אנשטאָט דעם שר התורה האָ־בען זיי דעם שר של אש גאָר אראָבגעבראכט און ער וועט אוראי דיא גאַנצע שטאָדט פערברענען.

האָט ער געהייסען דעם נגיד'ס איידעם. ער זאָל גיך

לויפען אין שטאָדט אריין, מזרז זיין דעם שווער זיינעם און דיא אַלע איבריגע איינוואָהנער, זיי זאָלען גיך פון שטאָדט אנטלויפען, ווארים דיא גאַנצע שטאָדט וועט באלד מיט'ן פייער אוועק.

דערווייל האָט דעם גביר'ס אידעם בעקומען א שם פאַר א הייליגען און פון א גרויסען בעל מופת.

ער האָט אָבער ניט לאַנג גענאָסען פון דיזען אונפער־דיענטען כבוד.

ער האָט נאָך א צווייטען מאָל געבעטען דעם בעל שם ער זאָל דעם שר התורה צראָפּברעכען. אויך דאָס מאָל האָט דער בעל שם זיין בקשה ניט געוואָלט ממלא זיין. ער האָט אָבער אויך דאָס מאָל געמוזט נאָכגעבען נאָכדעם וויא דער חבר זיינער איז צו איהם ווידער זעהר שטארק צוגעשטאַנען.

אין מיטען דיא תחינות און תפילות אָבער האָט דער בעל שם אָנגעהויבען צו שרייען, אז עס איז אויף זיי דער טויט נגזר געוואָרען.

איין עצה איז נאָר פאראַן וויא זיי זאָלען פון זיך דעם גזר דין מבטל זיין: זיי זאָלען א גאַנצע נאכט מיט קיין אויג ניט צומאַכען און פערברענגען דיא גאַנצע צייט אין תורה און תפלה.

האָבען זיי אָנגעהויבען מרבה בתפלה זיין. פּלוצלינג האָט דער בן הרב איינגעדרימעלט. ער האָט פון זיין תפלה מפסיק געווען און איז באלד געשטאָרבען.

מיט א שטיקעל צייט נאָכדעם וואָס דער בעל שם האָט זיין איינציגען חבר, פאַר וועלכען ער האָט קיין מאסקע אויף זיך ניט בעדארפט טראָגען, פערלאָרען, האָט ער אויך זיין פרוי פערלאָרען.

און ער איז ווידער עלענד און פערלאָזען אין לעבען געבליבען.

ד.

דער בעל שם פערלאזט זיין געבורט׳ס שטאדט

דער בעל שם פערלאזט זיין געבורט׳ס־שטאדט. ער דיענט אלס בעהעלפער אין פערשיעדענע שטעדט און שטעדטלעך. צווישען זיינע תלמידים אין יאזלאוויץ האט זיך אויך דער בעריהמטער גאון ר׳ מאיר מרגלית געפונען, וועלכער איז געוועזן איינער פון דעם בעש״ט׳ס געטרייסטע און איבערגעגעבענסטע תלמידים, נאכדעם ווי דער בעל שם איז נתגלה געווארען. דער בעל שם פערלאזט בעהעלפעריי און ווערט א דארפ׳ס־מלמד. די שילדערונג פון אידישען פילאזאף שלמה מיימון וועגען די חדרים און מלמדים פון יענער צייט.

דער בעל שם איז אלט געוועזן א יאהר אכטצעהן*), ווען ער האט זיין געבורט׳ס־שטאדט פערלאזען. בעוואפענט מיט ידיעות גרויסע אין „נגלה“ און „נסתר“ מיט די הייליגע „כתבים“ אין האנד, וואס ר׳ אדם בעל שם האט איהם בירושה געלאזען, האט ער זיך אויף דער וועלט אוועקגעלאזען, ער זאל פאר זיך א מעמד אין לעבען געפינען.

א שטיק צייט האט דער בעל שם איבער פערשיעדענע שטעדט און שטעדטלעך, אין דעם געגענד פון זיין געבורט׳ס־שטאדט ארומגעוואגעלט און האט פון זיין אלטער בעשעפטיגונג, פון בעהעלפעריי, זיין פרנסה געצויגען. ער האט ביי פערשיעדענע מלמדים אלס בעהעלפער געדיענט. צווישען די שטעדטלעך, וואס דער בעל שם האט דאמאלס אלס בעהעלפער פראקטיצירט, האט זיך אויך דאס שטעדטעל יאז־

*) דער בעל שם איז געבוירען געווארען צווישען די יאהרען תנ״ה און ת״ס. אויף גענוי דאס יאהר ווייסט מען ניט. אנדערע גיעבען אן דאס יאהר 1695 אלס דאס יאהר פון זיין געבורט.

לאוויץ געפונען, אוואו דער גרויסער גאון ר׳ צבי מרגלית, דער פאטער פון די צוויי בעריהמטע גאונים ר׳ מאיר און ר׳ יצחק דוב מרגלית, איז אלס רב געווען אנגעשטעלט.

די דאזיגע צוויי גאונים זענען נאכדעם ווי דער בעל שם טוב איז נתגלה געווארען פון זיינע געטרייסטע און איבער־געגעבענסטע תלמידים געווען. עס האט פון גאר קיין גרע־ניץ געוואוסט די ליעבע זייערע צו איהם און דער געטליכער רעספעקט, מיט וועלכען זיי האבען זיך צו איהם בעצויגען. זיי האבען אויף איהם ווי אויף א „מלאך אלהים" געקוקט. בעזאנדערס האט צו איהם אונענדליכע פערגעטערונג און ליעבע געפיהלט דער אינגערער פון די צוויי ברידער, ר׳ מאיר מרגלית, וועלכער איז געווען פון דעם בעל שם׳ס תלמידים פאר דער צייט וואס ער — דער בעש"ט — איז אין יאזלא־וויץ א בעהעלפער געווען.

ווארום אויך יעצט, ווען ער איז שוין פון די קינדער־יאהרען ארויס, האט דער בעל שם די ארבייט זיינע ניט אלס מוז, אלס הכרח געטהון, נאר מיט פיעל ליעבע און איבער־געגעבענהייט. ער האט אויך יעצט געקוקט אויף זיין אר־בייט, ווי אויף א הייליגער מיסיאן אין לעבען, ווי אויף א גאטעס דיענסט, ניט נאר, ווי אויף א קוואל פון וועלכען ער מוז זיין פרנסה ציהען.

די אלע שעהנע מתנות, מיט וועלכע גאט האט זיין נשמה געבענשט, האט ער די קליינע אידישע קינדער אוועק־געשענקט, ער זאל זיי אביסעל פערגרינגערען און פערשעה־נערען דאס לעבען זייערס. ער האט פאר זיי זיין אונרו־היג הארץ אויפגעעפענט און האט זיי געלאזט טרינקען פון דארטען די גרויסע ליעבע זיינע צו גאט, מענש און נאטור.

האבען איהם די קינדער מיט דער זעלבער מטבע גע־צאהלט. מיט דעם גאנצען פייער פון זייערע קינדערשע

הערצלעך האבען זיי זייער מדריך געליעבט. זיי האבען זיך געפיהלט צוגעבונדען צו איהם, ווי נאר קינדער קליינע קע־נען זיך פיהלען צוגעבונדען צו א מענשען, וועמען זיי ליעבען.

און דעריבער איז אזוי גרויס געווען די ליעבע און פער־געטערונג פון ר׳ מאיר מרגלית צום גרויסען לעהרער זיינעם. דיעזע ליעבע איז ביי איהם א „גירסא דינקותא" געווען. די קערענדלעך איהרע זענען שוין אין די קינדערשע יאהרען ביי איהם אין הארצען פערזייהט געווארען.

איך וויים און גלויב, — האט דיעזער בעריהמטער גאון געשריעבען וועגען בעל שם, נאך דעם טויט פון לעצטען, — אז אלע הנהגות זיינע זענען אין קדושה און טהרה געווען. ער האט אלע זיינע יאהרען אין חסידות און פרישות פערבראכט. אויף איהם איז געזאגט געווארען „צדיק באמונתו יחיה". ער האט שטענדיג אין זיין גרויסען גלויבען געלעבט. מען האט איהם פון הימעל די אלע בעהאלטענע זאכען מגלה געווען, די גרויסע געטליכע הערליכקייט, וואס איז בעהאלטען פון יעדען **).

און אויף דעם סמך פון דיעזע צוויי פאקטען — די גרוי־סע ליעבשאפט, וואס האט צווישען גרויסען לעהרער און גרוי־סען תלמיד עקזיסטירט און דאס וואס ר׳ מאיר מרגלית איז שוין אין די קינדערשע יאהרען זיינע איינער פון דעם בעל שם׳ס תלמידים געווען — האט די חסידישע פאנטאזיע די פאלגענדע לעגענדע בעשאפען.

נאכדעם, — אזוי דערצעהלט די לעגענדע, — ווען דער נאמען פון בעל שם איז שוין איבער דער גאנצער אידישער וועלט נתפרסם געווארען, האט זיך איינמאל דער בעל שם צו

**) ידעתי ונאמנה שהיו הנהגותיו בקדושה ובטהרה ברוב חסידות ופרישות, צדיק באמונתו יחיה, דמטמרין גלין ליה כבוד ה׳ הסתר דבר.

זיין בעליעבטען תלמיד, ר׳ מאיר מרגלית, אנגערופען: —
מאיר׳ל, געדענקסט דו אט יענעם שבת, ווען דו האסט „חומש" אנגעהויבען צו לערנען. דיין פאטער׳ס־הויז איז דאמאלס פול און פול מיט מענשען געווען. און אלע האבען דאן מויל און אויערען אנגעשטעלט, זיי זאלען קענען אלעס פון דיין דרשה הערען. געדענקסט דו, מאיר׳ל, וואס האט פלוצלינג געטראפען דאמאלס.
און ר׳ מאיר׳ל האט געענטפערט: —
אודאי, רבי, געדענק איך, איך געדענק אלעס. עס שטעהט מיר אלעס, ווי לעבעדיג פאר די אויגען. מיין מוטער איז פלוצלינג אין שטוב ארייגעלאפען און האט מיר אין מיטען דער דרשה פון טיש א חאפ געטהון.
האט זיך דער פאטער מיינער צו איהר אנגערופען: —
— וואס נעהמסט דו דאס קינד אין מיטען דער דרשה אוועק? אשה, פאר וואס ביזטו איהם פון תורה מבטל?
האט איהם די מאמע מיינע געענטפערט: —
איך זעה דארטען איינעם א מאן אין א פעלץ אנגעטהון — ער שטעהט און „ראטשעט" מיר צופיעל די אויגען אויף דעם קינד.
די מוטער מיינע האט זיך דערשראקען, דיעזער מאן זאל מיר מיט זיין אויג קיין שלעכטס ניט טהון. ווארום איך בין זעהר א שעהן קינד געווען. זי האט פאר אן עין הרע מורא געהאט.
דאן האט זיך דער בעל שם צו איהם אנגערופען: —
דאס בין איך עס דער מאן אין פעלץ געווען. א גרויסע, גרויסע ליכט האב איך קוקענדיג אויף דיר דאמאלס, משפיע געווען אויף דיר. א שאד, א שאד וואס די מוטער דיינע האט דיך אוועקגעחאפט דאמאלס אין מיטען דער דרשה. ווען זי וואלט דיר ניט געווען אין מיטען דער דרשה אוועקנעהמען

— וואלט איך געווען אויף דיר נאך א פיעל, פיעל גרעסערע ליכט משפיע געווען דאמאלס.

אויב דער בעל שם האט א גרויסע בעפריעדיגונג געפונען אין דעם, וואס ער איז ארום די קליינע אידישע קינדער ארומגעגאנגען און האט זיי געלאזט זיך ווארימען ביי דעם גרויסען פייער פון זיין ליכטיגער נשמה, האט ער אבער אין דעם „בעהעלפער"־ראנג אליין קיין בעפריעדיגונג ניט געפונען. דער טיפ מלמד אין יענע יאהרען און די אטמאספערע, וואס האט דאמאלס אין אידישען „חדר" געהערשט, האבען געמוזט עקעל און אונצופריעדענהייט וועקען ביי אזא פאעטישע און עסטעטישע נאטור, ווי דער בעל שם טוב איז געווען.

דער פילאזאף שלמה מיימון, וואס האט בייגאהע אין יענער צייט געלעבט, גיט אונז די פאלגענדע שילדערונג וועגען דעם דאמאלסדיגען „חדר".

דיעזע ש'לדערונג זיינע אונטערשיעדעט זיך אמת ניט זעהר פיעל צום ערגערען פון דעם חדר, וואס מיר אליין געדענקען נאך פון אונזערע קינדערשע יאהרען. דער דאמאלסדיגער חדר ווערט דאך אבער ניט בעסער צוליעב דעם.

„דער חדר — שרייבט שלמה מיימון אין זיין אוטאגראפיע — איז א שמאלע און ענגע וואוינונג און פול מיט רויך שטענדיג. די קינדער — איינינע זיצען אויף בענקלעך, און איינינע פון זיי וואלגערען זיך אויף דער ערד. דער מלמד געהט אנגעטהון אין א שמוציגע העמד. ער זיצט ביים טיש, און אין האנד האלט ער א „קאנטשיק". מיט דיעזען קאנטשיק רייבט ער דעם טאבאק, וועלכען ער האלט אין א כלי צווישען זיינע פיס, און ער דיענט איהם אויך אלס „ארויסהעלפער", ארייננצושטאפען דורך איהם די תורה זיינע אין קאפ

פון די תלמידים. די „בעהעלפער“ זיינע זענען ניט וועניגער פון איהם „פלייסיג“, צו מאכען די קליינע אידישע קינדער פאר „למדנים“ גרויסע. יעדער איינער פון זיי לערענט מיט זיינע תלמידים די לעקציאן זיינע אין א בעזונדער ווינקעל פון חדר. און אויך זיי שטעהען פון מלמד ניט אב אין דעם אופן, ווי זיי בענעהמען זיך מיט די קינדער. אויך זיי האל־טען אין איין שרייען און גוואלדעווען אויף די קינדער, און פון צייט צו צייט זענען זיי אויך מיט א פאאר קלעפ מזכה“.

„פון די מאלצייטען, וואס ווערען אין דער פריה און אין אבענד פאר די קינדער געבראכט, נעהמען דיעזע הערען דעם בעסטען חלק אוועק. און אפטמאל נעהמען זיי פאר זיך שוין גאר אלעס אוועק און פאר די קינדער בלייבט שוין גאר אינגאנצען גאר ניט. די קינדער וואגען אבער ניט צו בע־קלאגען זיך פאר זייערע עלטערען, פאר דעם אומרעכט, וואס ווערט בנוגע זיי בעגאנגען, מורא האבענדיג, זיי זאלען ניט נאך מעהר צורייצען געגען זיך די פייניגער זייערע“.

„אין אט אזוינע חדרים זענען די קינדער פון אין דער פריה ביז אויפדערנאכט איינגעשלאסען, און אויסער אין די טעג פון שבת, יום טוב און ראש חודש גיט מען זיי קיינמאל קיין פרייע מינוט ניט“.

אן אנדער קוועלע שילדערט אויף פאלגענדען אופן די הדרים מיט די מלמדים פון יענער צייט : —

„וואס בעדארף איך זיך — טראכטען די מלמדים — ארומפיהרען מיט די קינדער א יאהר א גאנץ, בעסער וועט זיין פאר מיר, איך זאל זיך גאר מיט דעם בעל הבית א פאאר וואכען אבגעבען, איך זאל ביי איהם נושא חן זיין, וועל איך שוין אויף דעם קינד גאר אינגאנצען ניט בעדארפען האר־ וועןײ.

אט אזא „פנים“ האט דער חדר און דער מלמד געהאט

דאַמאָלס. עס איז דעריבער גאָר קיין וואונדער ניט, וואָס די „בעהעלפעריי" איז ענדליך דעם בעל שם נמאס געוואָרען און ער האָט געשטרעבט דערצו, ער זאָל פון דיעזער בעשעפ־טיגונג בעפרייט ווערען.

אויסער דעם איז איהם אויך דאָס לעבען אין די בלאָטיגע און שמוציגע קליינע שטעדטליך ניט צום הארצען געווען. עס האָט איהם אין די פעלדער און וועלדער געצויגען. ער האָט נאָך די גרויסע פעלזען און בערג געבענקט. ער האָט זיך מיט דער נאַטור געוואָלט „מתיחד" זיין. ער האָט „התבודדות" בעדאַרפט.

ווארום שוין דאַן האָט זיך דער אונרוהיגער גייסט צו איהם אין הארצען פערקליעבען. שוין דאַן האָט די נשמה זיינע אָנגעהויבען איבערפילט צו ווערען פון די טענער פון די נייע מעלאָדיע, וואָס ער האָט אין אידישען לעבען אריינ־געטראָגען.

האָט ער בעדאַרפט מיט זיך אליין זיין —

ער זאָל זיך קענען אונגעשטערט איבערגעבען צו די גרויסע מחשבות זיינע וועגען גאָט, מענש און נאַטור, וועלכע האָבען ביי איהם אין הארצען אָנגעהויבען צו בליהען דאַ־מאָלס.

עס האָט איהם צו ריינער און שעהנער אטמאָספערע געצויגען —

ער זאָל קענען אין שויס פון דער נאַטור אביסעל טרייסט און בערוהיגונג פאַר זיך געפינען, פון די גרויסע אידעען און געדאַנקען, וואָס האָבען שוין דאַמאלס זיין הארץ אָנגעהויבען צו שטורמען —

פון די גרויסע אידעען און געדאַנקען, וואָס האָבען שוין דאַמאָלס זיין גאַנצע אינערליכע וועלט אָנגעהויבען צו רע־וואָלוציאָניזירען.

האט ער בעשלאסען אויפצוגעבען זיין בעשעפטיגונג אלס בעהעלפער און בעסער א דארף־מלמד צו ווערען —
פערדינגען זיך ערגעץ ביי א ישוב'ניק, צו זיין א מלמד פאר זיינע קינדער, כדי ער זאל האבען די מעגליכקייט אין דער פרייער צייט, ווען ער וועט מיט די תלמידים זיינע ניט בעדארפען לערנען, גענצליך מיט זיך אליין קענען זיין.

ה.

דער בעל שם אין דארף

דער בעל־שם אלס דארפס־מלמד. — דאס לעבען פון די אידישע ארענ־דארעס צו יענער צייט. — דער בעל־שם פלעגט לעהרנען מיט זיינע תלמידים אין וואלד. — צום ארענדאר אין הויז פלעגט ער קומען נאר אבעסען. — זיין בענעהמען זיך מיט די ישובניקעס. — ער איז זייער בעל־יועץ און וועג־ווייזער געווען.

דער בעל שם אלזא האט זיך אלס מלמד פערדונגען ביי איינעם פון דיא ארענדאטארס, וואס האבען אויפן ישוב געוואהנט און א שטיק צייט האט ער אזוי אלס דארפ׳ס מלמד פערבראכט ביי פערשיעדענע ישוב׳ניקעס וואס האבען ארום יענער געגענד געוואהנט, ארום דעם געגענד פון זיין געבורטס־פלאץ.

ער פלעגט אבער זיין לעבען אבגעזונדערט פון דער „קרעטשמע“־אטמאספערע פיהרען. איבעראל וואו ער פלעגט אלס דארפ׳ס מלמד דיענען, פלעגט ער בעטען דעם ישוב׳ניק, ער זאל פאר איהם א בעזונדערען שטיבעל אין וואלד אדער אין פעלד איינארדנען. און אין דיזען שטיבעל פלעגט ער מיט זיינע תלמידים לערנען. ער פלעגט דארטען אויך פערברענגען דיא גאנצע פרייע צייט וואס איז איהם פאר זיך אליין פערבליבען. אין הויז פון ארענדאר פלעגט ער קומען נאר זיין מאלצייט אבצועסען.

און עס איז גאר קיין וואונדער ניט, וואס דער בעל שם

האַט זיך געהאַלטען וואַס ווייטער פון דעם הויז־לעבען פון דיא ישוב׳ניקעס, ביי וועלכע ער האַט אַלס מלמד געדיענט, ווארים דיא הויז־אַטמאָספערע פון דיא אידישע ישוב׳ניקעס צו יענער צייט איז ניט בעזאָנדערס אַנציהענד געווען. דאָס הויז פון יעדען אידישען ישובניק איז געווען דאַמאַלס אַ נעסט פון אומגעלומפּערטער עם הארצות און פון אונבע־שרייבליכען שמוץ און עקעל. אַרימקייט און אונוויסענהייט פלעגען דאָרטען דיא שטענדיגע שומרים זיין.

דיא אידישע אַרענדאַרעס צו יענער צייט, זיינען אַלע, אָהן אַן אויסנאַהמע, כמעט, גוואַלדיגע עמי־הארצים געווען, פאַר וועלכע ניט נאָר דיא העברעאישע שפּראַך אַליין איז אַ „ספר החתום" געווען. אין די מעהרסטע פעלע האָבען זיי אַפילו קיין אידיש ניט געקענט רעדען, און זיי פלעגען דעם גאַנצען לעבען זייערען, אַפילו אין דיא יום־טוב׳דיגסטע לע־בען־מאָמענטען זייערע, זיך מיט דער גוי׳אישער שפּראַך בענוצען.

און ניט נאָר שפּראַכליך אַליין האָבען זיי זיך אַסימילירט מיט דיא אַרומיגע פּויערים, צווישען וועלכע זיי האָבען זייער גאַנצען לעבען פערבראַכט. דיזער אַסימילירענדער פּראָצעס האָט נאָך אויף אַ מעהר גרעסערען און ברייטערען שטח פון זייער לעבען זיין ממשלה פערשפּרייט. אין זייער גאַנצען אַרט לעבען זיינען זיי עהנליך אויף דיא אַרומיגע פּויערים געווען. נאָר זייער צוגעבונדענקייט צו דער אידישער רעליגיאָן, זייער שטרענגעס אָבהיטען דיא אידישע דינים און מנהגים, אויף וויפיעל זיי האָבען דאָס אַלעס געוואוסט און פערשטאַ־נען, האָט זיי אָבגעהאַלטען זיי זאָלען זיך ניט גענצליך מיט דער אַרומיגער בעפעלקערונג פערמישען, האָט זייער אַנגע־הערינקייט צום אידישען פאָלק פערצייכענט.

און פונקט אַזוי „ציוויליזירט" און אין אידישקייט בע־

הבינ'ט וויא דער „הויז־מייסטער" איז געווען, זיינען אויך געווען דיא פרוי און קינדער זיינע.

דער פילאזאף שלמה מימון, וועמען מיר האבען שוין אויבען דערמאהנט, גיט אונז אין זיין אויטאגראפיע דיא פאלגענדע שילדערונג וועגען דעם לעבען פון דיא אידישע ארענדארעס צו יענער צייט.

די הייזער זייערע — שרייבט ער אין דיזער שילדערונג — זענען עהנליך אויף די פויערשע „הייזקעס" — אלטע חורבות, איינגעפאלענע, שווארץ פון רויך פון אינוועניג און פון דרויסען. דיזע הייזקעס האבען קיינע קוימענס ניט געהאט, נאר אין מיטען דאך פלעגט מען אן עפענונג מאכען, און דורך דארטען פלעגט דער רויך ארויסגעהן. מען פלעגט אבער לאנג די עפענונג אין דאך ניט לאזען אפען. באלד, ווי מען פלעגט דעם אויווען אויסהייצען, פלעגט מען די עפענונג פארמאכען, כדי דאס פייער זאל ניט אויסגעלאשען ווערען. פאר פענסטער האט מען זיך בענוצט מיט הילצערנע שטעקעלעך — איין שטעקעלע איבער דעם צווייטען איבערגעלעגט. דאס גאנצע הויז פלעגט פון איין צימער בעשטעהן, און דיזער צימער האט פאר אלע פארשידענע „מלאכות" און „ברכות" געדיענט. דארטען האט מען געהאט די וואוינונג און דעם שענק. דארטען האט מען אויך מיט די קינדער געלערענט, און ביינאכט האט ער אלס שלאף־צימער געדיענט. א שרעקליכע היץ פלעגט שטענדיג אין דיזען צימער הערשען, און שטענדיג איז ער איבערפילט מיט רויך געווען — ביז צום דערוואורגען ווערען.

און אין דער מיט פון חדר, אין דער ברייט, פלעגט זיך פון איין עק ביז צום צווייטען א גרויסע שטריק ציהען, אויף וועלכען עס פלעגען הענגען די שומציגע קליידער פון די שטוב־מענשען. די שמוץ אין שטוב איז אין לשער גע־

ווען, צוזאמען מיט דער קעטיגער וועש פלעגען אויך „וואורשטלעך" צום טריקענען זיך אויף דעם שטריק הענגען. די ריינע וואסער וואס מען האט געהאלטען פאר דעם הויז־געברויך, די פעסער מיט קרויט און אוגערקעס זענען גע־שטאנען צוזאמען מיט די „פאמיניעצעס". דאס קאכען און באקען, צוזאמען מיט דעם מעלקען פון די קיה, פלעגען פאר־קומען אין דעם זעלבען צימער, און אין דערזעלבער צייט, ווען די שכורע פויערים פלעגען זיך דארטען געפינען. עס איז דארטען פאר אלעמען פלאץ געווען. פאר די שיכור'ע גוים, פאר די בעלי־בתים און פאר די קליינע קינדער מיט דעם מלמד זייערען.

דער בעל שם האט אבער בשום אופן קיין „גדלות" ניט געפראוועט. נאר פון דער הויז־אטמאספערע האט ער זיך אפגעזונדערט געהאלטען. ער האט זיך אבער ניט געהאלטען אבגעזונדערט פון די הויז־מענשען. פארקעהרט, ער האט צוזאמען מיט זיי זייער גאנצען לעבען מיטגעלעבט: ער האט מיט זיי אלע זייערע פריידען און ליידען געטיילט.

שוין דאמאלס האט פון איהם א גרויסע נשמה־ליכט ארויסגעשטראהלט.

א גרויסע נשמה ליכט, וועלכע האט געלייכט און גע־ווארעמט יעדען איינעם, וואס איז מיט איהם אין בעריהרונג געקומען.

א גרויסע נשמה־ליכט, וועלכע האט צו זיך מענשען גע־צויגען.

האבען דעריבער די אלע ישוב'ניקעס, ביי וועלכע ער האט אלס מלמד געדיענט, א ליעבע א גרויסע געפיהלט צו איהם און האבען זיך צו איהם מיט גרויסען רעספעקט בע־צויגען.

אין יעדער ווינקטיגער פאמיליען אדער געשעפט'ס אנגע־לעגענהייט פלעגן זיי זיך צו איהם ווענדען, ער זאל זיי זיין עצה געבען.

און דער בעל שם פלעגט אין דיזע אלע פעלע אלע א הארציגען אינטערעס נעהמען און פלעגט זיי מיט זיין ראט פיהרען.

טראָץ דעם, וואס זיי האבען געוואוסט און פארשטאנען, אז ער שטעהט הימעל הויך ווייט פון זיי אין תורה און עבודה, האבען זיי זיך דאך היימיש געפיהלט מיט איהם. מיט דעם שכ' איז ער ניט ווייערער געווען. זיי האבען צופיעל דרך ארץ געהאט פאר זיין תורה און יראת שמים. מיט זייער גע־פיהל און אינסטינקט האבען זיי איהם אבער אלס איינעם פון זיי געפיהלט.

אין זיין אנוועזענהייט האבען זיי קיינמאל ניט געפיהלט דאס געפיהל פון שרעק, אבגעפרעמדקייט און קאלטקייט, וואס זיי האבען געפיהלט שטענדיג, ווען זיי פלעגט אויסקומען אין דער אנוועזענהייט פון די שטאטישע בני־תורה זיך צו־געפינען.

זיין תורה און זיין עבודה האט זיי ניט געבראכט דערצו, זיי זאלען זיך נישטיג און ניעדערגעשלאגען פיהלען.

אויף אזוי פיעל פלעגט ער זיך היימיש מיט זיי האל־טען, אויף אזוי פיעל נאהענט און אינטים האט ער געקענט צוגעהן צו זיי, אויף אזוי פיעל האט ער זיך פראסט און פשוט געקענט מיט זיי בעגעהן, אויף אזוי פיעל האט ער זיך געהיט, ער זאל פון זיך אין זייער אנוועזענהייט קיין גרויסען ווּעזען ניט מאכען.

און ניט נאר פאר דעם ישוב'ניק, ביי וועלכען ער איז אלס מלמד אנגעשטעלט געווען, פלעגט ער אלס עצה־געבער

און וועג־ווייזער דיענען. נאר אויך די אלע ארומיגע ישוב׳־ניקעס האט ער מיט זיין ראט געפיהרט.

עס דרינגען אריין די זון־שטראהלען אין די אלע פאר־בארגענסטע ווינקעלעך. עס דערשפירט דאס אין ערגעץ פארוואָרפען גרעזעלע די זון־שטראהלען און עס ציהט זיך אין זיין גאנצער גרויס אויס, עס זאל וואס נאהנטער צו דער זון זיך געפינען.

דיזע פשוטע פאלק׳ס מענשען, וועלכע האבען א לעבען פון א צווייטען קלאס אידען געלעבט און האבען אין הוילע שרעק אויך פאר יענער וועלט געלעבט, דיזע פשוט׳ע פאלק׳ס מענשען, צו וועלכע די לומדים און שעהנע אידען האבען נאר פאראכטונג און שנאה שטענדיג געפיהלט, האבען מיט זייער אינסטינקט דערשפירט די גרויסע ליכט, וואס האט זיך ארום זיי געפונען.

זיי האבען די גרויסע ליכט פון בעל שם דערשפירט און האבען זיך פון אלע עקען געצויגען צו איהם, זיי זאלען פון זיין השפעה געניסען.

ער האט פאר זיי אלעמען אלס א לייכט־טהורם געדיענט.

זיי האבען אין איהם דערפיהלט זייער קינפטיגען משיח און ערלייזער, וואס וועט פאר זיי זייער אוועקגערויבטע עולם הזה און עולם הבא צוריקברענגען —

און אין יעדער עת צרה פלעגען זיי זיך צו איהם נאך אן עצה ווענדען.

אט אזוי האט דער בעל שם א פאר יאהר אלס מלמד אין פארשידענע דערפער פארבראכט, אוועקגעבענדיג א טייל פון זיין צייט מיט די קינדער פון די ישוב׳ניקעס תורה צו לער־נען און א טייל די אינטערעסען פון די ארומיגע ישוב׳ניקעס.

וואָס פלעגען קומען צו איהם זיך דאָס האַרץ פאַר איהם אבי־סעל אויסצורעדען און זיך מיט איהם שואל בעצה זיין.

ער האָט אָבער דאָן אויך זיין אייגען פאַרפאָלקאָמען זיך ניט פאַרגעסען.

אין זיין פרייער צייט פלעגט ער שטונדען גאַנצע איבער די פעלדער און וועלדער ארומשפּאַצירען, קאָנצענטרירענדיג דאָס גאַנצע אינערליכע וועזען זיינס, דעם גרויסען סוד פון נאַטור און גאָט צו דערגעהן.

ער פלעגט שטונדענווייז אין דביקות און התבודדות פאַרברענגען. ווי ביי א געטרייער און צערטליכער מוטער האָט ער אין שוים פון דער נאַטור טרייסט און בערוהיגונג גע־זוכט פון די גרויסע מחשבות זיינע, וואָס האָבען זיין האַרץ געשטורעמט און זיין נשמה בעאונרוהיגט.

ו.

דער בעל שם ווערט ר' אפרים קוטאָווערס אַן איידעם

דער בעל שם איז געוואָרען אַ מלמד פאַר זיך. — אַ שתדלן ביי די פּריצים פאַר די אידישע אַרענדאַרעס. — זיין איינפלוס האָט זיך פון דאָרף אין שטאָדט איבערגעטראָגען. — דער בעל שם אלס בורר און שליש. — דער בעל שם גלייכט אוים אַ געלד סכסוך צווישען ר' אפרים, ר' גרשון קאָטיוועֶר'ס פאָטער מיט איינעם פון זיין קהלה. — ר' אפרים נעהמט איהם פאַר אַן איידעם. — אויפ'ן וועג צוריק שטאַרבט ר' אפרים. — זיין זוהן גרשון וויל מבטל זיין דעם שידוך. — די כלה איז אָבער דאַגעגען.

נאָכדעם, וואָס דער בעל שם האָט אַ פּאָאָר יאָהר אלס מלמד אין פערשיעדענע דערפער פערבראַכט, האָט ער זיך אין טלוסט בעזעצט און איז דאָרטען אַ מלמד פאַר זיך געוואָרען.

דאַמאָלס אָבער האָט ער נאָך ווינציגער, ווי פריהער, ווען ער איז אַ דאָרפ'ס־מלמד געווען, נאָר מיט מלמדות אַליין זיך געקענט בעשעפטיגען. זיין נאָמען איז שוין דאַמאָלס שטאַרק פּאָפּולער געווען אין דעם גאַנצען געגענד אַרום. דורך דעם, וואָס ער האָט זיך אַ שטיק צייט מיט דאָרפ'ס־מלמדות בעשעפטיגט, האָט מען איהם אין פיעלע דערפער געקענט און אין דיא וואָס מען האָט איהם פערזענליך ניט געקענט, האָט מען זיין נאָמען געוואוסט.

און וואָס וויטער איז זיין נאָמען אַלץ מעהר און מעהר

נתפרסם געוואָרען. וואָס ווייטער איז ער אַלץ מעהר נחמד על הבריות געוואָרען.

און ניט נאָר צווישען די אידישע פאָלקס־מאַסען איז זיין פּאָפּולאַריטעט געוואַקסען. ער האָט אויך צווישען פיעלע פון די אַרומיגע פּריצים אַ גרויסען נאָמען בעקומען. דערצו האָט אַ סך מיטגעהאָלפען דאָס, וואָס ער האָט געקענט גוט די פּוילישע שפּראַך און האָט געוואוסט ווי צו רעדען און בעגעהן זיך מיט זיי. דיעזע פּאָפּולאַריטעט זיינע צווישען די פּוילישע פּריצים פלעגט ער אויסנוצען, אויף פערשיעדענע טובות צו טהון די אידישע ישובניקעם. פלעגט אַמאָל אַ פּוילישער פּריץ אַ בעז האַרץ אויף אַ אידישען אַרענדאַר האָבען, פלעגט דער אידישער אַרענדאַר צום בעל שם זיך ווענדען, און דער בעל שם פלעגט צום פּריץ געהן און זיין כעס שטילען. און פלעגען צוויי ישוב'ניקעם וועלכען עס איז סכסוך האָבען צווישען זיך, פלעגען זיי זיך ווענדען צום בעל שם, ער זאָל זייער מתווך און שלום־מאַכער זיין. ער האָט עס אויך אַלס זיין לעבענס־אויפגאַבע בעטראַכט זיין גאַנצען איינפלוס אויף די אידישע ישוב'ניקעס אויסצואיבען, זיי זאָלען קיין מיאוסע קאָנקורענץ צווישען זיך ניט אָנפיהרען, זיי זאָלען איינער דעם צווייטען ביים פּריץ ניט אויסדינגען.

און בּיסלעכווייז האָט זיך זיין גרויסער איינפלוס פון דאָרף אין שטאָדט איבערגעטראָגען אין אַ צייט אַרום האָבען אויך די איינוואָהנער פון זיין שטאָדט און פון די אַרומיגע שטעדט ביי יעדען סכסוך, וואָס זיי האָבען געהאט צווישען זיך, צו איהם זיך אָנגעהויבען צו ווענדען. ער איז דער שתדלן פון גאַנצען געגענד געוואָרען. מען פלעגט זיך ווענדען צו איהם, ער זאָל זייער שליש זיין. מען פלעגט ביי איהם געלד און חפצים איינלעגען, און איז שטענדיג מיט

פערשידענע בוררות פערוואָרפען געווען. ער פלעגט פער־שידענע סכסוכים אויסגלייכען, און דיביידע צדדים פלעגען שטענדיג העכסט צופריעדען בלייבען.

און דיעזע כלל טהוערייט פון בעל שם צו יענער צייט האָט מיטגעבראכט צום ערשטען שריט, וואָס האָט צו זיין התגלות געפיהרט. זי האָט איהם אריינגעבראכט אין דער פאמיליע פון בעריהמטען גאון ר' גרשון קוטיווער, וועלכער האָט אין אָנהויב מיט שרעקליכען האַס און פעראכטונג צו איהם זיך בעצויגען און נאָכדעם, ווען דער בעל שם איז נתגלה געוואָ־רען, האָט ער פאַר איהם טיעף דעם קאָפּ געבויגען און איז זיינער א תלמיד נכנע געוואָרען.

צו יענער צייט — דערצעהלט די לעגענדע — האָט געטראָפען, אז ר' אפרים קוטעווער, דער פאָטער פון בעריהמ־טען גאון ר' גרשון קוטיווער, וועלכער איז דאמאָלס א רב אין בראָד געווען, האָט עפּיס א געלד סכסוך געהאט מיט איינעם פון די איינוואָהנער פון טלוסט, א וואו דער בעל שם איז מלמד געווען. ר' אפרים איז אראָבגעפאָהרען קיין טלוסט מזמין לדין זיין דעם בעל דין זיינעם, ער האָט איהם פאָרגעלעגט, ער זאָל מיט איהם קיין בראָד אראָבפאָהרען, זיי זאָלען זיך דאָרטען ביי די בראָדער דיינים קענען „לודען". דער בעל דין זיינער האָט איהם אָבער איבערגערעדט, זיי זאָלען זיך בעסער אויף דעם בעל שם פערלאָזען. ר' אפרים האָט זיך פריהער געקווינקעלט. ענדליך האָט ער אָבער דע־רויף איינגעשטימט.

זיינען זיי צום בעל שם אין הויז געקומען.

און תיכף ווי ר' אפרים האָט נאָר די שוועל פון הויז איבערגעטראָטען, האָט דער בעל שם באַלד דערזעהן מיט רוח הקודש, אז ר' אפרים'ס טאָכטער איז זיין זיווג.

האָט ער פאַר ר׳ אפרימ׳ען אין צוזאַמענהאַנג מיט זיין דין תורה „אַ פּשט אין רמב״ם געזאָגט — מיט גוואַלדיגער חריפות גרויסער״.

איז דער בעל שם זעהר געפעלען געוואָרען ר׳ אפרים׳ען און ער האָט איהם פאַרגעשלאָגען, ער זאָל נעהמען זיין גע־גט׳ע טאָכטער פאַר אַ פרוי.

ר׳ ישראל האָט דערויף זיין הסכמה געגעבען, ער האָט אָבער מיט איהם אַ תנאי אויסגענומען, אַז די תנאים זאָלען אין דער שטיל געשריבען ווערען, און ער זאָל אין זיי הייסען „מו״ה ישראל במו״ה אליעזר״.

ניט מעהר אַ וואָרט זאָל דאָרטען זיין וועגען איהם.

דער דין תורה האָט זיך דערווייל געענדיגט צו דער צו־פריעדענהייט פון ביידע צדדים, און ר׳ אפרים איז זיך אַ היים געפאָהרען.

אין מיטען וועג איז ער געשטאָרבען.

ניט בעשערט געווען איהם זיין טאָכטער אונטער דער חופה מיט דעם גרויסען צדיק צו פיהרען.

איז געקומען ר׳ גרשון, זיין פאָטער צו מספיד צו זיין — און האָט ביי איהם אין רייזע טאַש די תנאים געפונען.

איז פאַר איהם דער ענין אַ גרויסע חידה געווען.

קיין וואָרט האָט דער פאָטער ניט איבערגעלאָזט וועגען דעם חתן און וועגען דער משפחה זיינער.

ווער ווייסט, וואָס פאַר אַ חתן דאָס איז און פון וואָס פאַר אַ משפחה ער שטאַמט ?

און עס איז ביי איהם אַ גרויסער ישוב הדעת געווען, ער זאָל גאָר דעם גאַנצען ענין פערוואָרפען.

אַנדערש האָט אָבער זיין שוועסטער געדענקט.

ווען ר׳ גרשון האָט איהר די גאַנצע געשיכטע דער־צעהלט, האָט זי איהם געענטפערט : —

אז עס איז פאַר דעם טאַטען רעכט געווען, מוז דאָס אויך פאַר אונז רעכט זיין.

עס איז ניטאָ, וואָס צו קלערן און טראַכטן.

דער שידוך בעדאַרף שידוך בלייבן.

און ווען עס האָט זיך דער סעזאָן פון מלמדות געענדיגט, האָט זיך פערשטעלט דער „בעל שם" און האָט זיך „כאחד הריקים" איבערגעטהון. ער האָט זיך אנגעטהון אין אַ קור־צען פעלצעל, אויף וועלכען ער האָט אַ ברייטען גאַרטעל גע־טראָגען, און האָט אויף זיך אַ מגושמ׳דיגע צורה און פּראָסטע מאַניערען ארויפגעצויגען און האָט זיך אוועקגעלאָזט קיין בראָד צום קינפטיגען שוואָגער זיינעם, ר׳ גרשון.

ביים רב אין שטוב — שפּינט די פאָלק׳ס־לעגענדע דעם סיפור־המעשה ווייטער, און בענוצט זיך דערביי מיט שעהנע און רעליעפע פאַרבען, כדי דאָס בילד זאָל וואָס שעהנער און שטאַרקער ארויסקומען — זיצען די דיינים ארום די טישען אויסגעזעצט, און ער אליין געהט פון איין טיש צום צווייטען ארום חאַפּען דאָ און דאָרטען אַ קוק אין די דינים, וואָס ווערען געבראַכט פאַר זיי.

פּלוצלינג האָבען זיי דערזעהן אַ מאַן, אין פויערשע קליי־דער אַנגעטהון שטעהט אין טהיר.

ר׳ גרשון האָט איהם אַנגענומען פאַר אַן ארימאַן, וואָס איז געקומען אַ נדבה בעטען.

האָט ער איהם אַ מטבע דערלאַנגט.

דער בעל שם האָט אָבער די מטבע ניט געוואָלט נעה־מען, זאָגענדיג איהם דערביי, אז ער האָט עפּיס מיט איהם אַ סוד צו רעדען.

האָט איהם ר׳ גרשון אין אַ בעזונדערען צימער ארייננ־געפיהרט.

דאַן האָט דער בעל שם אַ קאָפּיע פון די תנאים ארויס־

גענומען, ער האָט זי ר' גרשונ'ען געוויזען, און תוך כדי דיבור האָט ער זיך צו איהם מיט דעם טאָן פון בעל עגלה אָנגע־רופען: —

איך וויל איהר זאָלט מיר מיין ווייב געבען. איך וויל זי צו זיך נעהמען.

מען קען זיך פאָרשטעלען, וואָס דער גאון ר' גרשון קאטאָווער האָט געמוזט פיהלען אין דעם מאָמענט, ווען ער האָט דערזעהן, וואָס פאַר אַ גראָבען נפש דער פאָטער זיינער האָט עס פאַר זיין שוועסטער אויסגעקליבען. עס האָט איהם געשווידערט פון דעם געדאנק, אַז דיעזער מגושמ'ער עם הארץ וועט עס זיין שוואָגער זיין. מען קען זיך פאָרשטע־לען, וואָס פאַר אַ שוידערליכען איינדרוק עס האָט אויף איהם געמאכט דאָס אויסזעהן פון דיעזען מענשען און דער טאָן, — שוין ניט נעהמענדיג אין אכט די פראָזא אליין, — מיט וועלכען ער האָט די ווערטער „איך וויל, איהר זאלט מיר מיין ווייב געבען" ארויסגערעדט.

זיין פערצווייפלונג איז אזוי גרויס געווען, אַז ער איז גרייט געווען, ברעכען דאָס וואָרט, וואָס זיין פאטער האָט געגעבען, מבטל זיין, די תנאים, וואָס זיין פאָטער האָט גע־שריעבען.

אויך דאָס מאָל אָבער איז איהם די שוועסטער זיינע אין וועג געשטאַנען.

זי האָט געהאַלטען אין איין טענה'ען: —

מען קען געגען דעם פאָטער'ס ווילען ניט געהן.

אַז דער שידוך איז איהם געפעלען געווען, בעדאַרף ער אויך אונז געפעלען.

האָט מען אלזאָ די צייט פון חתונה בעשטימט.

פאַר דער חופה האָט דער בעל שם זיין סוד פאַר זיין פרוי ענטפּלעקט.

ער האָט איהר דערצעהלט, וועך ער איז עס אזוינס, און וואָס ער דענקט אין דער צוקונפט צוטהון.

ער האָט אָבער אַ תנאי מיט איהר אויסגענומען, זי זאָל וועגען איהם קיינעם קיין שום זאַך ניט דערצעהלען — ביז עס וועט פאַר דעם דער ריכטיגער מאָמענט קומען.

על אפו ועל חמתו האָט אַלזאָ ר' גרשון קאטיווער געמוזט דעם בעל שם אלס זיין שוואָגער אנערקענען. האָט ער אָבער האָטש אויף וויפיעל עס איז איהם „אויסמענשלען" געוואָלט. ער האָט איהם האָטש אויף וויפיעל עס איז פאַר אַ שטיקעל יודע תורה געוואָלט מאַכען.

האָט ער אָנגעהויבען צו האָרעווען איבער איהם. ער אַליין האָט מיט איהם תורה געלערענט.

זיין ארבייט האָט זיך אָבער מיט קיין ערפאָלג ניט געקרוינט. דער בעל שם האָט זיך פאַר אַ זעהר שלעכטען תלמיד ארויסגעוויזען. אפילו די גרינגסטע זאַכען, וואָס ר' גרשון האָט איהם געלערענט, האָט ער ניט געקענט תופס זיין.

דער בעל שם האָט זיך די גאַנצע צייט, וואָס ר' גרשון האָט מיט איהם תורה געלערענט, פאַר אַ גרויסען עם הארץ פערשטעלט, וואָס די פערשטאָפּטע קאָפּ זיינע קען קיין זאַך ניט אויפנעהמען.

האָט ר' גרשון אויף איהם מיט דער האַנד אַ מאַך געטהון. ער האָט איינגעזעהן, אַז ער וועט שוין פון איהם קיין לַמדן ניט קענען מאַכען.

ער האָט אָבער, דאָך אַזאַ גוואַלדיגען עם הארץ פאַר קיין שוואָגער ניט געוואָלט האָבען. האָט ער אָנגעהויבען איבערצורעדען זיין שוועסטער, זי זאָל זיך גט'ען מיט איהם.

ביי איהם איז רעכט געווען, די שוועסטער זיינע, וועלכע

האט זיך שוין איינמאל מיט א מאן גע׳גט, זאל אויך פון איהר צווייטען מאן א גט נעהמען.

ווי גרויס אין תורה און צדקות ער איז ניט געווען, האט ער דאך אויך זיין געוויסען די גרויסע זינד גענומען, צווישען מאן און פרוי מחלוקת צו ברענגען און פעראורזאכען זייער שיידען זיך.

אזוי גרויס איז געווען די שנאה, וואס ער האט צום בעל שם געפיהלט.

אויף אזוי פיעל האט ער איהם ניט געקענט סובל זיין.

די אלע רעד זיינע זיינען אבער אהן דער קלענסטער ווירקונג אויף זיין שוועסטער געבליעבען.

אויב ער האט אויף איהר קיין איינפלוס ניט געהאט נאך פריהער דעם שידוך צושטערען, דאמאלס נאך, ווען זי האט קיין אהנונג וועגען דעם בעל שם׳ס גרויסקייט ניט גע־האט, איז שוין א פשיטא, אז ער האט אויף איהר קיין איינ־פלוס ניט געקענט האבען יעצט, ווען זי האט שוין גוט גע־וואוסט, אז דער מאן איהרער איז א פערבארגענע ליכט א גרויסע, וועלכע וועט אין דער גאר נאהענטער צוקונפט די גאנצע אידישע וועלט בעשיינען.

ר׳ גרשון האט זיך אבער פעסט געהאלטען ביים בעשלוס זיינעם, אז זיין שוועסטער מוז זיך מיט דעם בעל שם גט׳ען. ער האט איהם פאר קיין שוואגער ניט געוואלט האבען.

און ווען זי האט זיך אלץ אבגעזאגט זיין ווילען צו ער־פילען, האט ער זיך אנגערופען צו איהר: —

איך קען די חרפה בושה, וואס איך האב פון דיין מאן אויסצושטעהן, ניט איבערטראגען. דאס בעסטע וואלט גע־ווען, ווען דו וואלסט זיך וועלען גט׳ען מיט איהם. אויב גט׳ען זיך אבער מיט איהם ווילסט דו ניט, וועל איך דיר

א פערד קויפען און פאהר דיר אוועק מיט איהם פון דאנען, א וואו דיין הארץ גלוסט.

דער גרויסער גאון און צדיק האט פון זיך זיין אייגענע שוועסטער פערטריעבען, אבי ער זאל ניט דארפען דעם מגושם׳דיגען שוואגער זיינעם פאר די אויגען זיינע זעהן.

אזא גוואלדיגע שנאה האט ער צו איהם געפיהלט.

אזא טיעפער האס האט צו איהם, ביי איהם אין הארצען געלעבט.

ז.

זיעבען יאהר התבודדות.

דער בעל־שם מיט זיין פרוי האבען זיך אין א דארף בעזעצט. ער פלעגט ליימ גראבען און די פרוי זיינע פלעגט די ליים אין א וואגען אין די נאהענטע שטעדט צום פערקויפען אוועקפיהרען. — דער בעל־שם פראוועט זיעבען יאהר התבודדות. — צווישען די קארפאטען בערג האט ער זיינע גרויסע געדאנקען אויסגעטראגען. — נאך די זיעבען יאהר איז דער בעל־שם א שוחט געווארען.

ר' גרשון האט אלזא פון זיך זיין שוועסטער און שוואגער פערטריבען.

ווי אכזריות'דיג דיעזער אקט זאל אבער אויסערליך ניט אויסזעהן, קען ער דאך קיין שווארצען פלעק אויף ר' גרשון'ס פערזענליכקייט ניט ווארפען. מיר קענען דורך דעם בשום אופן ניט קוקען אויף איהם, ווי אויף א מענשען, וואס האט א שטיינערנען הארץ פערמאגט.

מיר בעדארפען פערשטעהן די פסיכאלאגיע פון אזא מענשען ווי ר' גרשון. מיר מוזען זיך אין זיין אינערליכער וועלט איינטראכטען, מיר זאלען איהם קענען מוחל זיין די זינד, וואס ער איז געגען זיין שוואגער און שוועסטער בעגאנגען.

ר' גרשון איז געווען איינער פון די גרעסטע גאונים פון זיין דור. ער איז ניט נאר אין נגלה אליין גרויס געווען. ער איז אויך א גרויסער מקובל געווען. ער איז געווען איינער פון די גרעסטע אויטאריטעטען אין דער קבלת האר"י ז"ל, איינער פון די גרעסטע וואס האט אין יענעם דור געלעבט.

דער גרויסער גאון ר' יחזקאל לאנדא, דער בעל הצל"ח, טיטולירט איהם אין איינעם פון זיינע בריעף צו איהם מיט פאלגענדע שבחים: „אהובי, ידיד נפשי, הרב המופלא, מופלג בתורה ובחסידות", און אין א צווייטען בריעף שרייבט ער אויף איהם: „בר פחת, ובריכי, חכם עדיף מנביא, ליש ולביא, מופלג בתורה ובחסידות, שושן סודות, החכם השלם והכולל..

און ניט קיין קלענערע שבחים פערמאגט פאר איהם אויך דער גרויטער גאון ר' יונת'ל פראגער. אין זיין לוחות העדות שרייבט ער ווענען איהם פאלגענדעס: „הרב החסיד, מופלג בתורה ומקובל אלהי."

און אויך פיעלע אנדערע גאונים און גדולים פון יענעם דור האבען ווענען איהם מיט גוואלדיגען יראת הכבוד גערעדט.

עס וואלט דעריבער פאר אזא גאון און צדיק, ווי ר' גרשון קוטיווער איז געווען, פאר אזא גאון און צדיק, וועל־כער האט זיין גאנצען לעבען אין תורה און יראת שמים געווייקט, פיעל גרינגער געווען פון זיין עולם הבא זיך אָב־זאגען, איידער צו וואהנען אונטער איין דאך מיט אזא פראסטען נפש און גראבען ברודער, פאר וועלכען דער בעל שם האט זיך אין זיינע אויגען אויסגעגעבען, איידער צו מיהלען איהם און זעהן איהם שטענדיג פאר זיינע אויגען אלס א שוואגער זיינעם, אלס דעם מאן פון זיין שוועסטער.

סיי ווי סיי, דער בעל שם האט געמוזט בראד פערלא־זען. ער האט געמוזט ווידער אמאל דעם וואנדער־שטעקען אין זיין האנד נעהמען און געהן זוכען פאר זיך און פאר זיין פרוי א מקום מנוחה ערגעץ.

זייער איינציגער פערמעגען, וואס זיי האבען געהאט מיט זיך, איז געווען דער פערד און וואגען, וואס ר' גרשון האט געקויפט פאר זיי.

האבען זיי זיך אין א דארף צווישען קוטעוו און קאַ־סעוו בעזעצט.

זיין פרוי האט אין דארף געוואהנט, און ער פלעגט זיך אוועקלאזען שטענדיגע „התבודדות פראווען צווישען בערג גרויסע״, צווישען די דארטיגע קארפאטען־בערג, „צווי־שען וועלכע עס האט זיך א טיעפער טהאל געפונען״.

און צוויי דריי מאל א וואך פלעגט צו איהם זיין פרוי קומען מיט איהר פערד און וואגען. פלעגט ער אויף דעם וואגען לייהם אנלעגען, און זי פלעגט די לייהם אין דער נאהענטער שטאדט אוועקפיהרען און זי פערקויפען דארטען— און דערפון האבען זיי זייער ארים חיונה געצויגען.

דער מאן, וואס איז מיט גאט׳ס ווארט צו צעהנדלינגער טויזענד מענשען געקומען, האט נאך דאן, ווען די גרויסע ליכט האט שוין פון איהם ארויסגעשטראהלט, געמוזט ערד גראבען, כדי ער זאל קענען זיך און זיין פרוי ביים לעבען דערהאלטען.

דער מאן, וואס האט אזוי פיעל נייעס און רייכען אינ־האלט אין אידישען לעבען אריינגעטראגען, דאט זיעבען יאהר גאנצע אין שרעקליכער נויט און דחקות פערבראכט און האט מיט געצעהלטע גראשענס א וואך לעבען דורכגעמאכט.

ארים און פינסטער איז אבער דאמאלס נאר זיין מאַ־טעריעלע, אויסערליכע וועלט געווען. אין זיין אינערליכער וועלט האט דיא אלע זיעבען יאהר א גרויס רייכטהום גע־הערשט. עס האט דאמאלס דעם לעבענס וועג זיינעם א העלע ליכט א גרויסע בעלויכטען.

ער האט דארטען די אלע זיעבען יאהר אין התבודדות און אין יחוד מיט דער נאטור פערבראכט. ווייט און אבגע־זונדערט פון דעם גאנצען לעבען׳ס־טומעל און אויסגעטהון פון אלע מענשליכע ליידענשאפטען, האט ער אין א פערוואַ־

פענער הייהל געלעבט. נאך ביז צום היינטיגען טאג ווערט אויף דעם ארט און אויף דער הייהל, אוואו דער בעל שם פלעגט זיינע נעכט און טעג פערברענגען, דעם פערבייגעהער אנגעוויזען.

ער האט די שענע שטילקייט און ריינע מנוחה בעדארפט, כדי ער זאל אונגעשטערט זיך קענען קאנצענטרירען אין די טיעפע געדאנקען זיינע, וועלכע האבען אנגעהויבען דאמאלס רייף ווערען ביי איהם.

האט ער דארטען אפילו אין דעם טאג צופיעל טומעל און מגושם לעבען פאר זיך געפונען.

ווי יעדער פאעטישע און טרוימערישע נאטור, האט ער אויך די פערטרויערטע און פערטרוימטע נאכט ליעב געהאט און האט ביי זיך אין הארצען איהר סוד געטראגען.

„עס איז בעסער עטליכע שטונדען ביי טאג צו שלא־פען — פלעגט ער זיינע תלמידים לערנען — כדי מען זאל קענען וואס מעהר שטונדען ביי נאכט וואך זיין" —

פלעגט ער שלאפען ביי טאג און וואך זיין די נעכט —

און מיט זיין הארץ און נשמה אין יחוד פערברענגען.

ביי דעם גרויסען פייער פון זיין נשמה פלעגט ער, אין דער פינסטערער און נאכדענקליכער שטילקייט פון דער נאכט, שלייפען דיא פעריל זיינע, וואס ער האט פון די טיעפסטע טיעפענישען זיינע ארויסגעבראכט.

אט דא א צווישען די קארפאטען־בערג, וואס געפינען זיך אין דעם טייל גאליציען, נעבען בוקאווינען, אט אין יענעם נשמה־רייכען און שענעם ווינקעל, א וואו די נאטור בעווייזט זיך פאר דעם מענשען אין איהר גאנצער פראכט און גלאנץ, האט דער בעל שם זיעבען יאהר גאנצע געלייטערט די גרויסע נשמה זיינע.

אט דא, צווישען די גרויסע בערג און טיעפע טהאלער,

צווישען די געדיכטע וועלדער און דעם ווילדען פראכט פון דער נאטור דאָרטען, האָט דער בעל שם גאַנצע זיבען יאָהר אין קלעהרען און דענקען און טראַכטען פערבראַכט. „און אָפטמאָהל פלעגט ער אין אַזאַ גרויסער עמיקות פערגעהן, אַז ער פלעגט קענען ארומגעהן טראַכטענדיג דריי טעג און דריי נעכט דורכאנאנד, ניט וויסענדיג און בעמערקענדיג עס“.

דאָ האָט ער זיך צונויפגעגאָסען מיט דער גאַנצער נאטור דערפיהלט.

אַט דאָ האָט ער זיך אין גאָט און גאָט אין זיך דערשפירט.

דאָ איז ער צו דעם גרויסען און גראַנדיעזען פאַנטעאיס־טישען אמת דערגאַנגען, אַז עס זיינען גאָר קיינע בעזונדערע זאַכען פאַראַן.

אַז די אַלע מילי־מיליאָנען פערשידענע פאָרמען פון לעבען און עקזיסטענץ זיינען אין תוך זייערען די איינהייטליכע און איינפאַכע סובסטאַנץ פון דער געטהייט.

דאָ אָ איז ער דעם גרויסען און שענעם סוד דערגאַנגען, אַז אַלעס, אַלעס, וואָס לעבט און עקזיסטירט, לעבט און עקזיסטירט נאָר דערפאַר, וואָס גאָט׳ס לעבען און גאָט׳ס עקזיסטענץ געפינט זיך אין דעם.

„ווען דער מלכו של עולם וואָלט זיין געזיכט פון אונז בעהאַלטען, וואָלט דאָס גאַנצע לעבען אויסגעלאָשען ווערען. ווען דיא שכינה וואָלט פון אוניווערזום איהר השפעה אוועק־נעהמען, וואָלט אַלעס, אַלעס זיין לעבען און עקזיסטענץ פערלאָרען“.

־אָ האָט ער זיך דערטראַכט צום גרויסען פּרינציפּ

אויף וועלכע זיין שיטה וועגן דער גאטהייט איז געבויעט, אז —

„צווישען די אלע עולמות און אלעם דעם, וואס געפינט זיך אין זיי, אלעס, וואס מיר קענען מיט אונזער געפיהל און שכל בעגרייפען, אלעס, וואס געפינט זיך אין דער נאטור, וועלכע זעהען און ווייזען זיך אונז אויס אלס זאכען, וואס זיינען אויסערהאלב השם יתברך און זענען אבגעשיידט פון איהם, זענען אין זייער אייגענער וועזענליכקייט גאר ניט, און זייער עקזיסטענץ הענגט גענצליך אב פון דעם ווארט פון איהם יתברך. און ער און זיי זענען אלע איינס. מעהר ניט — קודשא ברוך הוא האט זיך אליין בעהאלטען כביכול אין פיעלע פערשיעדענע מינים לבושים און בעהעלטענישען און קאנצענטראציאנען, אין וועלכע אין דורך וועלכע ער בעהאלט זיך אויס פון די אויגען פון די, וואס ער האט בעשאפען, און זיי זעהען יעדער זאך ווי א וואלקען־מחיצה, וואס שיידעט און טיילט אב צווישען זיי אין זייער בעשעפער. און אין דעם אליין טאקי בעשטעהען די גוואלדיגע און שרעקליכע גבורות פון „יוצר בראשית" —

„ער פערהילט זיך פון אונז אין זיינע ענטפלעקונגען און ענטפלעקט זיך פאר אונז אין זיינע פערהילונגען". *)

דא האט ער זיך אויף אזוי פיעל אין דער נאטור איינגעלעבט, אז ער האט זי אנגעהויבען אלס א לעבעדיג וועזען

---

*) בין כל העולמות כלם וכל מה שיש בהם, כל המורגש והמוטבע והמושכל, שהם נראים ונדמים לנו שהם דברים הו״ה לו י״ת ונפרדים ממנו, אינם בעצמותם כלום, ותלויים רק ברוח פיו י״ת, יהוא והם הכל אחד. ורק שהסתיר הקב״ה את עצמו כביכול, בכמה מיני לבושין והסתרים וצמצומים, שבהם ועל ידם הוא מסתתר מעיני בריותיו והם רואים כל דבר כענן חוצץ, מבדיל ומפריד בינו לבין קונו. והן הן גבורותיו ונוראותיו של יוצר בראשית, שהוא מתעלם בגלויו ומתגלה בהסתרו.

צו עמפפינדען. יעדער בוים און יעדער גרעזעלע האט ביי איהם א נשמה פערמאגט.

פלעגט ער מיט זיי אין די שטילע און טיעפע נעכט געשפרעכען פיהרען וועגען דעם גרויסען סוד פון וועלכען זיין הארץ און נשמה זיינען דאמאלס פול געווען.

זיי האבען איהם פערשטאנען.

און אויך ער האט זייער געשפרעך געהערט און פערשטאנען.

„ער האט זיך דארטען די שפראך פון עופות און בוימער אויסגעלעהרענט צו פערשטעהן".

זיינע אויערען האבען פערנומען די שירה, וואס האט זיך איבער דעם גאנצען וועלטאל צום בורא עולם געטראגען, פון אלעם דעם, וואס ער האט מיט לעבען געבענטשט.

ער האט געשפירט די גרויסע פרייד, וואס איבערפילט דעם גאנצען אוניווערזום אין זיין שטרעבונג ז י י ן הייליגען נאמען צו דיענען.

„אלע, אלע דיענען איהם יתברך לויט דעם פערשטאנד און שכל, וואס ער האט זיי געגעבען. און אפילו דאס קליינע ווערימעל טהוט די ארבייט זיינע לויט די כחות וואס ער, יתברך, האט אויך איהם משפיע געווען".

ער איז דא דעם גרויסען סוד דערגאנגען, אז אלעם, אלעם וואס געפינט זיך אויבען און אונטען איז „איין הארמאנישע אחדות".

אט אזוי האט דער בעל שם זיבען יאהר פערבראכט ווייט פון שטאדט־טומעל און אבגעזונדערט פון מענשען. ער פלעגט שטענדיג גרויזיגע הפסקות פאסטען, און פלעגט ער וועלען עסען, פלעגט ער א גריבעל אין דער ערד אויסגראבען און אנפילען עס מיט מעהל און וואסער. ער פלעגט עס

לאזען זיך אויסבאקען אויף דער זון, און דאס איז זיין גאנ־צער עסען געווען נאך דעם לאנגען תענית זיינעם.

נאך די זיבען יאהר האט דער בעל שם דאס דארף פערלאזען און האט זיך א שטיקעל צייט ווידער מיט מלמדות בעשעפטיגט. ניט ער און ניט די פרוי זיינע זענען שוין מעהר אומשטאנד געווען די שרעקליכע דחקות־הפרנסה איבערצוטראגען. ער האט אבער בשום אופן ניט געוואלט געהן בעטען זיך צו זיין שוואגער. האט ער זיך דעריבער צו זיין פריהערדיגער בעשעפטיגונג גענומען.

ער האט אבער אויך יעצט ווי ווייט מעגליך פון מענשען זיך אויסבעהאלטען, און האט אלס „נסתר” געלעבט. אייב ער האט פריהער, אין די ערשטע מלמדות־יאהרען זיינע, דאך פון צייט צו צייט אביסעל ליכט פון זיך געלאזט ארויס־שטראהלען, האט ער יעצט די גאנצע גרויסע ליכט זיינע אין זיך בעהאלטען.

ער האט אלעס מעגליכעס געטהון, ער זאל וואס מעהר אלס פראסטער מענש אויסזעהן, מען זאל וואס ווייניגער די פערבארגענע ליכט זיינע קענען בעמערקען.

פלעגט ער גלייך מיט אלע פויערים און עמי הארצים א פעלצעל טראגען, וועלכען ער פלעגט מיט א ברייטען גאר־טער ארומבינדען.

דיזער פעלץ פלעגט איהם אלס מאסקע דיענען, מען זאל זיין סוד ניט ענטדעקען. אין דיזען פעלץ פלעגט ער איבע־ראל געהן, און יעדער איינער האט אויף איהם, ווי אויף א זעהר פראסטען און גראבען נפש געקוקט.

אין א צייט ארום האט ער זיך שחיטה אויסגעלערנט. ער האט זיך מיט זיין פאמיליע בעזעצט אין דארף קשיליוויץ, וואס האט זיך געפונען ניט ווייט פון יאזלאוויץ, א וואו

ער איז אַמאָל אַ „בעהעלפער“ געווען. זיין פרוי פלעגט מיט דעם שנאַפּס־פּערקויף אונטערהאַנדלען, און ער פלעגט זיך ביי איהם אין דאָרף און אין דיא אַרומיגע דערפער מיט שחיטה בעשעפטיגען.

ער איז אָבער אויך יעצט אַ „נחבא אל הכלים“ געווען — „אַ שוחט ווי אַלע שוחטים“.

אויב ער האָט שוין מעהר ניט געקענט פאַר גאָר אַ פּראָסטען מענשען זיך אויסגעבען, האָט ער אָבער אַלעס גע־טהון, מען זאָל וואָס ווייניגער זיין גרויסקייט פערדעכטיגען.

ווארום עס איז נאָך די צייט ניט געקומען, ער זאָל נתגלה ווערען.

ער האָט נאָך בעדאַרפט אַלס נסתר לעבען.

ח.

די ערב מאמענטען פון זיין התגלות.

די ערב מאמענטען פון זיין התגלות. דער בעל שם איז א שוחט געווארען. די צוויי ברידער מרגליות אנטלויפען אין דארף צו איהם. ר׳ גרשון נעהמט דעם בעל שם צו זיך און מאכט איהם פאר זיין פערד־טרייבער. ער פערפיהרט איהם אין א בלאטע. שיקט ער איהם ווידער פון זיך אוועק. דער בעל שם ווערט אן ארענדאר. אויף ראש־השנה פלעגט ער קיין בראד פאהרען. ער טראגט זיך ארום שטענדיג מיט ספרים אין עברי־טייטש. ר׳ גרשון פיהרט איהם צו איינעם פון די בראדער רבנים, ער זאל איהם אויס׳מוסר׳ען.

עס איז שוין אבער דער מאמענט פון התגלות ניט ווייט געווען.

געגען זיין ווילען האט דער בעל שם שוין ניט מעהר געקענט די גאנצע גרויסע ליכט זיינע אין זיך פארבארגען האלטען.

איידער עס ווערט דער ליכטיגער טאג געבוירען, שיקט די זונן די ערשטע שטראהלען איהרע זיין אנקומען אנ־צוזאגען.

די גרויסע פערבארגענע ליכט פון בעל שם האט שוין מעהר ניט געקענט גאר אין גאנצען פארבארגען און פארהוי־לען בלייבען.

איניגע שטראהלען זיינע האבען דאך פאר זיך א וועג אויסגעבראכען און האבען אנגעהויבען ארום זיך ליכט פאר־שפרייטען.

די פאָלגענדע לעגענדע ווערט אונז וועגן די ערב־מאָמענטען פון זיין התגלות דערצעהלט:

אין דער שטאָדט יאזלאוויץ איז דער בעריהמטער גאון ר׳ צבי מרגליות, דער פאטער פון די צווי בעריהמטע גאונים ר יצחק און ר׳ מאיר מרגליות, אלס רב געווען אָנגעשטעלט. צו יענער צייט זענען זיי נאָך ביידע גאָר יונגע קינדער געווען און האבען ביי זייער פאטער תורה געלערנט. דער ערשטער איז דאמאלס זעכצעהן יאָהר אַלט געווען, און דער צווייטער עלף.

פלוצלונג האט ביי יעדען איינעם פון זיי אין הארצען א גוואלדיגער פארלאנג אָנגעהויבען צו ברענען, זיי זאָלען צום שוחט פון קשילאָוויץ אראָבפאָהרען.

וואָס זיי האָבען אייגענטליך געוואָלט דאָרטען, וואָס עס האָט זי נעצויגען אהין —

האָבען זיי ניט געוואוסט.

איין זאך האָבען זיי אָבער געפיהלט און געוואוסט, אַז זיי מוזען אהין וואָס גיכער פאָהרען.

זייער גאַנצע אינערליכע וועלט איז פון דיזען פארלאנג בעהערשט געווען.

עפּיס א פארבאָרגענע קראפט האָט זיי געצויגען אהין.

ווי פאר׳כשופ׳טע זענען זיי א שטיק צייט ארומגעגאַנגען. זיי האָבען פון קיין שלאָף און רוה ניט געוואוסט.

די פאנטאסטישע און אונבעקאנטע פיגור פון שוחט אין קשילאָוויץ איז זיי שטענדיג פאר די אויגען געשטאַנען און האָט זיי צו זיך גערופען און געצויגען.

האָבען זיי זיך ענדליך גענצליך געגעבען אין דער האַנד פון דער פארבאָרגענער קראפט איבערגעגעבען.

זיי האָבען געפיהלט, אַז זיי וועלען זי ניט קענען גובר זיין, אַז זיי וועלען מוזען איהר פארלאַנג נאָכגעבען.

האָבען זיי, קיינעם קיין וואָרט ניט זאָגענדיג דערפון, זייער היים פארלאָזען, און האָבען זיך צום בעל שם אוועקגעלאָזען.

דערווייל האָט זיך פארשפרייט די ידיעה אין שטאָדט, אז די צוויי ברידער מרגליות זענען פארלאָרען געגאנגען.

ביי זייער פאָטער אין הויז איז אַן אמת׳ער תשעה באב געווען, און די גאנצע שטאָדט האָט געקאָכט און געדרוישט.

מען האָט פון דאָרף צו דאָרף און פון שטאָדט צו שטאָדט שלוחים געשיקט, זיי זאָלען זיי ערגעץ אויפזוכען .

האָט מען זיי ענדליך אין דאָרף קשילאָוויץ געפונען ביים שוחט ר׳ ישראל, און מען האָט זיי צוריק אהיים געבראכט.

פיעל גערעדט אָבער וועגען אלעם דעם, וואָס זיי האָבען אין הויז פון שוחט געהערט און געזעהן, האָבען זיי ניט.

נאָר די פאָלגענדע ווערטער האָבען זיי צו זייער פאָטער געזאָגט :

דו האָסט איהם ניט געזעהן. איז דאָס אונמעגליך דיר אָבצומאָהלען, וואָס פאר א מין גרויסער מענש דאָס איז. גלויב אונז אָבער, אז ער איז קליגער פון אלע מענשען, וואָס מיר האָבען וועןּ געזעהן, און ער איז אויך מעהר ירא שמים פאר זיי.

אויך דיביידע פרנסות אָבער, דער שנאפס־פארקויף מיט דער שחיטה־באשעפטיגונג, זענען ניט גענוג געווען, דער בעל שם מיט זיין פאמיליע זאָלען קענען פון זיי אן אנשטענדיג לעבען מאכען.

כביכול האָט איהם נאָך לייטערען געוואָלט.

ער האָט געוואָלט, דער בעל שם זאָל נאָך אלץ אין לעבען ניט איינגעאָרדענט בלייבען, כדי עס זאָל פון איהם דער

וועג, וועלכען ער האָט פאַר איהם אין לעבען אָנגעצייכענט, ניט פאַרלאָרען געהן.

עס איז, דאָס אַלעס, וואָס דער בעל שם האָט אין זיין לע־בען ביז דער התגלות זיינע דורכגעלעבט און דורכגעמאַכט געוויסע עטאַפּען געוועז, וואָס האָבען צו דעם גרויסען מאָ־מענט פון זיין התגלות בעדאַרפט פיהרען.

די פאָלגענדע לעגענדע שילדערט אונז אין וואָס פאַר א נויט און דחקות זיי האָבען דאַמאָלסט געלעבט.

עס איז שוין איינמאָל נאָר א פּאָר טעג צו פּסח געבלי־בען און דער בעל שם האָט נאָך אַלץ גאָר ניט אויף פּסח געהאַט. —

ניט קיין מצות און ניט קיין פלייש. האָט ער זיין פערד אָנגעזאָטעלט און האָט זיך אין די דערפער אוועקגע־לאָזט. האָט ער דאָרט אביסעל שחיטה געהאַט, און פאַר דעם געלד, וואָס ער האָט פאַרדיענט, האָט ער מעהל און פלייש אויף פּסח געקויפט, און האָט דאָס אַלעס אהיים גע־פיהרט.

פּלוצלונג אָבער, איידער ער איז אהיים פאַרפאָהרען, האָט אָנגעהויבען גיסען א שלאָק'ס־רעגען, און די מעהל איז חמצ'דיג געוואָרען.

האָט ער זיך אוועקגעלאָזט אין אנדערע דערפער צו קוי־לען, און האָט פאַר דעם געלד, וואָס ער האָט ווידער פאַר־דיענט, נייע מעהל געקויפט.

דער בעזער שיקזאַל האָט איהם אָבער אויך יעצט ניט אָבגעלאָזט.

אין מיטען וועג האָט זיך דער פערד אוועקגעלעגט און דער בעל שם האָט געמוזט אליין דעם וואָגען שלעפּען.

א שטיק צייט האָט ער אַזוי דעם וואָגען איבער דעם

וועג געשלעפט. נאכהער אבער האט ער זיך פון די כחות ארויסגעשלאגן.
ער האט שוין מעהר דעם וואגן ניט געקענט שלעפּן.
כאטש פארבלייב דא אין וואלד איבער פסח.
האט ער אנגעהויבן צו וויינען.
ער האט א שטיק צייט מיט הייסע טרעהרען געגאסען.
האט איהם דאס ביטערע געוויין זיינס אויסגעמאטערט.
און עס איז אויף איהם א טיעפער שלאף אנגעפאלען.
איז צו איהם אין שלאף אליהו הנביא געקומען און האט זיך צו איהם אנגערופען:
עס זענען דיינע טרעהרען אנגענומען געווארען און גאט האט דיין תפלה דערהערט.
באלד האט זיך אויף דעם פלאץ א גוי בעוויזען, און האט די מעהל זיינע צו איהם א היים אוועקגעפיהרט.
און דאס איז געווען — ענדיגט די לעגענדע — דאס ערשטע מאל, וואס דער בעל שם האט גלוי־אליהו געהאט.
אביסעל אנדערש דערצעהלט די אייגענע געשיכטע אן אנדער לעגענדע:
דער בעל שם — דערצעהלט דיזע לעגענדע — האט זיין מעהל אין שטאדט איינגעקויפט און האט זי אויף זיין פערד און וואגען אהיים געפיהרט.
האט אנגעהויבן א גרויסער רעגען צו גיסען, און די מעהל איז חמצ׳דיג געווארען.
דער בעל שם האט מעהר קיין געלד ניט געהאט, ער זאל קענען נייע מעהל קויפען.
איז ער אזוי געפאהרען און מיט ביטערע טרעהרען געוויינט.
אין מיטען וועג איז זיין פערד אוועקגעפאלען.
באלד איז פאר זיינע אויגען א גוי אויסגעוואקסען,

וועלכער האָט ביי איהם די פעל פון פערד פאר פיער גילדען אוועקגעקויפט.

דער בעל שם האָט דאָס געלד גענומען און צוריק אין שטאָדט געגאַנגען און האָט פאר דעם געלד נייע מעהל גע־קויפט און האָט זי דעם גאַנצען וועג א היים אין זיין וואַגען געשלעפּט.

ענדליך איז דער בעל שם דאָך געצוואונגען געוואָרען צו בעטען הילף פון זיין שוואָגער.

איז ער מיט זיין פרוי קיין בראָד געפאָהרען.

— מיר האָבען זיך פון שטאָדט צו שטאָדט ארומגע־שלעפּט — האָט ער פאר זיין שוואָגער זיין ביטער הארץ אויסגעגאָסען — און מיר האָבען אין ערגעץ קיין מקום מנוחה פאר זיך געפונען. מיר האָבען שוין מעהר קיין כח ניט די צרות איבערצוטראָגען.

דיזע איינפאכע און הארציגע ווערטער האָבען דאָס הארץ פון ר׳ גרשון געריהרט און ער האָט אויף זיי מיט־לייד געקראָגען.

ער האָט זיין שוועסטער און שוואָגער צו זיך אין הויז אריינגענומען. דעם בעל שם האָט ער פאר זיין משרת גע־מאכט.

איינמאָל האָט ר׳ גרשון בעדארפט אויף איינער פון זיינע רייזען פאָהרען. האָט ער גענומען דעם בעל שם פאר דעם פערד־טרייבער זיינעם.

ער האָט זיך אָבער אלס שלעכטער בעל עגלה ארויס־געוויזען, און האָט די פערד אין א גרויסער זינקיגער בלאָ־טע פארפיהרט.

— וואָס פאר א ווילדער מענש דאָס איז — האָט ר׳ גרשון אויסגעשריען — אפילו פאר קיין בעל עגלה טויג ער

אויך ניט. אפילו אין דיזען הינזיכט קען מען פון איהם קיינע נוצען ניט האבען. אז אמת'ער לא יוצלח, וואס טויג צו קיין מלאכה ניט.

ווען ר' גרשון האט געזעהן, אז ער קען איהם ביי זיך אין שטוב פאר קיין ארבייט ניט אויסנוצען, האט ער פאר איהם א דארף געדונגען, ער זאל דארטען אלס מוכסן זיין און דערפון זיין פרנסה ציהען.

דא, אין נייעם דארף, איז זייער מעמד־הפרנסה פיעל פארבעסערט געווארען. די פרוי זיינע פלעגט די קרעטשמע פיהרען, און ער פלעגט, ווי שטענדיג, התבודדות פראווען.

„ער האט זיך א התבודדות־שטיבעל אויסגעבויט אין וואלד, און דארטען האט ער געדאווענט און געלעהרענט גאנצענע טעג און נעכט פון דער וואך. נאר פון שבת צו שבת פלעגט ער א היים קומען".

„ער פלעגט זיך דאן אין ווייסען אנטהון און פארברענגען מיט זיין הויז א גאנצען מעת לעת אין עונג שבת. ער האט דארטען פאר זיך אויך א מרחץ מיט א מקוה אויסגעבויט. די פרוי זיינע פלעגט אורחים אין שטוב אריינברענגען און ער פלעגט אין דארף קומען, די אורחים זיינע משמש זיין.

און אויך יעצט האט ער א פארשטעלט לעבען געפיהרט: אויך יעצט האט ער זיך אויסגעגעבען ניט פאר דעם, וואס ער איז אין דער ווירקליכקייט געוועזן.

פאר די געסט פלעגט ער זיך שטענדיג נאר אין פעלצעל ווייזען, און זיי האבען אויף איהם אלע, ווי אויף א פראסטען מענשען געקוקט.

פאר ראש השנה פלעגט דער בעל שם מיט זיין פאמיליע קיין בראד פאהרען און פלעגט דארטען ביז נאך סוכות פארבלייבען.

און ווי עפּעס א מין לײַדענשאַפט איז דאָס בײַ איהם געווען, צו רײַצען זיך מיט זײַן שוואָגער ר' גרשון, צו טהון אלץ אזוינע זאכען, צוליעב וועלכע ר' גרשון זאָל איהם אלס וואָס גרעסערען עם הארץ מוזען בעטראכטען. עס איז איהם עפּיס ווי אין לעבען געגאנגען, אז ר' גרשון זאָל אין איהם זײַן אמת'ע פּערזענליכקייט ניט פאַרדעכטיגען, און זאָל גלויבען באמונה שלימה, אז ער האָט דאָ צו טהון מיט א זעהר גראָבען און פּראָסטען נפש.

פלעגט ער זיך שטענדיג מיט טייטש־ספרים ארומטראָגען. ווי ער האָט נאָר ר' גרשון'ען פאר זײַנע אויגען דערזעהן, אזוי האָט ער זיך גענומען פאר זײַנע ווייבערשע ספרים, תורה פון זיי צו לערנען.

בײַ ר' גרשון פלעגט עס עקעל ארויסרופען און ער פלעגט דאמאלסט גוואלדיג אויפגערעגט ווערען.

איינמאָל, אין חול המועד של סוכות, האָט ר' גרשון געזעהן, אז דער בעל שם לעגט קיין תפילין ניט. האָט ער איהם געפרעגט: „פאר וואָס לעגסטו היינט קיין תפילין ניט?" — האָט ער איהם געענטפערט: „איך האָב אין די טייטש־ספרים געזעהן, אז יעדער איינער, וואָס לעגט תפילין אום חול־המועד איז חייב מיתה."

איז אויף איהם דער רב זעהר אין כעס געוואָרען, וואָס עס פאלט איהם איין דינים צו פּסק'ענען פון די עברי־טייטש ספרים.

האָט איהם ר' גרשון צו איינעם פון די בראדער רבנים געפיהרט, ער זאָל איהם אויס'מוסר'ען און זאָל איהם זײַן ברכה געבען, אז גאָט זאָל איהם העלפען, ער זאָל קענען אויפ'ן דרך הישר געהן.

— ער איז דוקא א ירא שמים, — האָט ער דעם בעל שם פאר דעם רב פאַרגעשטעלט, — ער איז אָבער א גרויסער

עם הארץ, און אז עם הארץ קען קיין ירא שמים ניט זיין —
אין בור ירא חטא.

און דער רב איז זעהר א גרויסער צדיק געווען, און האט
א שארף אויג פארמאגט, וואס האט אלעם געזעהן און בע־
מערקט.

האט ער געזעהן, ווי בשעת זיי זענען אריינגעגאנגען,
האט ר' גרשון די מזוזה א קוש געטהון, ווי עס פאדערט זיך
פון יעדען כשר'ען און עהרליכען אידען. דער בעל שם אבער
האט די מזוזה ניט געקושט.

דאס זעלבע האט אויך ר' גרשון בעמערקט און איז צו־
ליעב דעם אויף איהם שטארק אין דער הקפדה אריין.

און באלד, ווי זיי זענען צום רב אין צימער אריין, האט
דער בעל שם די מאסקע פון זיין פנים אראבגענומען, און דער
רב האט פאר זיינע אויגען א גוואלדיגע גרויסע
ליכט דערזעהן.

האט ער זיך באלד פון זיין פלאץ אויפגעהויבען און איז
פאר דעם בעל שם שטעהן געבליבען.

דאן האט דער בעל שם צוריק אויף זיין געזיכט די מאסקע
ארויפגעצויגען.

האט זיך דער רב צוריק אויף זיין פלאץ אוועקגעזעצט.
האט דאן דער בעל שם ווידער אמאל פון זיין געזיכט די
מאסקע אראבגעווארפען, האט זיך אויך דער רב ווידער אמאל
פון זיין פלאץ אויפגעהויבען און איז פאר דעם בעל שם
שטעהן געבליבען.

אט אזוי האט זיך עס עטליכע מאל איבערגע'חזר'ט.
אט האט ער, דער רב, דערזעהן א גרויסע ליכט פון דעם
בעל שם ארויסשטראהלען.

און פלוצלינג איז די ליכט נעלם געווארען.
איז אויף איהם א גרויסע אימה אנגעפאלען.

ער האָט ניט פאַרשטאַנען, וואָס דאָ קומט פאָר אַזוינס.

אָט, האָט איהם דער בעל שם א היילינער צדיק גע־
שיינט צו זיין און אָט האָט ער אין זיינע אויגען אלס זעהר
פראָסטער מענש אויסגעזעהן.

האָט ער דעם בעל שם אין א חדר מיוחד אוועקגענו־
מען און האָט אויף איהם גוזר געווען, ער זאָל איהם דעם
גאַנצען אמת אויסזאָגען.

האָט זיך צו איהם ר' ישראל אלס בעל שם טוב
ענטפּלעקט.

ער האָט אָבער אויף דעם רב גוזר געווען, ער זאָל קיי־
נעם וועגען דעם קיין וואָרט ניט זאָגען.

און ווען זיי האָבען די הויז פון רב פאַרלאָזט — ענ־
דיגט די לעגענדע — האָט דער רב די מזוזה גענומען און גע־
זעהן, אַז זי איז א פסול'ע געווען.

ט.

דער גרויסער התגלות מאמענט

דער שליסענדער אקארד אין ערשטען פעריאד־יאהרען פון בעל־שם'ס לעבען. — איידער משה רבנו איז א „רועה־ישראל” געווארען, האט ער געמוזט פריהער א „רועה־צאן” ווערען און דער בעל שם האט געמוזט פריהער א מנהיג איבער די קליינע אידישע קינדער ווערען, איידער ער איז א מנהיג איבער די גרויסע אידען געווארען. — נאך די פיעלע יאה־רען פון פארבערייטונגען איז דער גרויסער מאמענט פון זיין התגלות געקומען.

איידער דער רבונא של עולם האט משה רבנו פאר א מנהיג איבער דעם פאלק ישראל בעשטימט, האט ער בעשלא־סען, איהם פריהער צו פראבע שטעלען. ער האט איהם גע־וואלט אויספרובען, צי מען קען איהם די דאזיגע הייליגע אר־בייט — דאס פאלק ישראל אויף דעם ריכטיגען וועג צו פיה־רען — אנפארטרויען.

האט ער איהם געלאזט זיין אין די יונגע יאהרען א פאסטוך פון שאף.

ווען ער האט געזעהן, וויפיעל ליעבשאפט און געטריי־שאפט משה רבנו האט די שעפעלעך ארויסגעוויזען, האט ער געזאגט:

— ווער זאך ווי משה איז ווערט א „רועה־ישראל” צו ווערען.

אויך דער בעל שם איז פון רבונא של עולם צו פראבע געשטעלט געווארען, צו זעהן, צי ער איז ווערט, עס זאל זיך

מיט איהם א נייע תקופה אין אידישען לעבען אנהויבען, צי ער איז ווערט, מען זאָל איהם פאַר א מנהיג איבער דעם אידי־שען פאָלק בעשטימען.

האָט ער איהם פריהער אלס מנהיג איבער אידישע קינ־דער בעשטימט.

לאָמיר נאָר זעהן, ווי ער וועט די קליינע אידען פיהרען, וועט מען וויסען, צי מען קען איהם דאָס פיהרען פון די גרוי־סע אידען אנפאַרטרויען.

און אויך ער האָט, ווי משה רבנו, גלענצענד די פּראָבע אויסגעהאַלטען.

ער האָט זיך פיעלע יאָהרען מיט די אידישע קינדער פון זיין געגענד אַרומגעפיהרט. ער איז פאַר זיי די אַלע יאָהרען זייער גוטער מלאך געווען און האָט זיי אונאויפהערליך מיט זיין אונענדליכער ליעבע און געטריישאַפט געשיצט און גע־וואַרעמט שטענדיג.

און צוזאַמען מיט דער ערציהונג פון די אידישע קינ־דער, האָט ער זיך אין דיזער ארבייט אויך מיט זיין ער־ציהונג, ער זאָל קענען אין דער צוקונפט א פּאַסענדער מנהיג ישראל זיין, בעשעפטיגט.

און אויך נאָך דעם, וואָס די דיענסט זיינע ביי די קליי־נע קינדער האָט זיך געענדיגט, אויך דאַזאָפילו האָט ער נאָך ניט געוואָלט אַרויסטרעטען אויף דעם ברייַ־טען און ליכטיגען וועג, וואָס די השגחה האָט פאַר איהם אָנגעצייכענט. אויך דאַן האָט ער נאָך ניט געוואָלט פריי און ברייט צעעפענען די אַלע רייכע אוצרות, וואָס ער האָט אין זיין גרויסען האַרץ און נשמה בעהאַלטען געטראָגען.

ער האָט בעשלאָסען נאָך מעהר אויף זיך צו ארבייטען, כדי ער זאָל קענען אין העכסטען גראַד ווערט זיין די הייליגע מיסיאָן, וואָס איז אויף איהם אין לעבען אַרויפגעלעגט גע־

ווארען. ער האט בעשלאסען נאך ווייטער מיט זיין ערציהונג זיך בעשעפטיגען, נאך פיעלע יאהרען אנצונעהן מיט זיינע פארבערייטונגען צום גרויסען מאמענט, וואס ווארט אויף איהם אין דער צוקונפט.

ער האט געוואלט פריהער די גרעסטע מדרגה אין אהבת־ישראל דערגרייכען, איידער ער וועט אויף זיך די ראלע פון א מנהיג איבער אידען נעהמען.

ער האט דעריבער בעשלאסען נאך עטליכע יאהר ב„הסתר" לעבען און פון דער זייט שטודירען און לערנען דאס אידישע לעבען און שטילערהייד ברענגען איבעראל הילף און טרייסט מיט זיך.

איידער ער האט בעשלאסען א מנהיג־הדור צו ווערען, האט ער זיך פריהער ב ר ע כ ע ן געוואלט, ארבייטען אויף זיך, ער זאל ווערען אויסגעטהון פון אלערליי כונות און פניות זרות, פון אלערליי פערזענליכע אמביציעס און שטרע־בונגען, וועלכע פארפאלגען דעם גרעסטען צדיק אפילו אין די הייליגסטע מאמענטען זאגאר פון זיין לעבען. ער האט פרי־ער די גרעסטע מדרגה פון „עניוות" געוואלט דערגרייכען, בעפרייען זיך פון דעם קלענסטען שפור פון דער מדה פון „גדלות", כדי אז ווען ער וועט איבערנעהמען די פיהרער־שאפט איבער דעם פאלק ישראל, זאל דאן די הייליגע אר־בייט זיינע דורך און דורך נאר לשם שמים זיין, ער זאל פון איהר זיך קיין אייגענע נוצען ציהען, אז דער פרסום און כבוד, וואס ער וועט דורך זיין פיהרערשאפט איבער דעם אידישען פאלק קריגען, זאל אויף איהם קיין שליטה ניט הא־בען און ער זאל קענען בלייבען גענצליך אונגעריהרט פון דעם אלעם. ער האט געוואלט אין זיין גרויסקייט נאר געבען שטענדיג, אבער גאר ניט נעהמען פאר זיך דורך איהר.

און דאריבער האט ער אזוי פיעל יאהרען די מאסקע

פון א גראבען יונג און א וואולגארען נפש אויף זיך געטראָגען.

און דעריבער האָט ער אזוי פיעל יאהרען אויף זיבען שלעסער די גרויסע ליכט זיינע געהאַלטען פערשלאָסען.

ער האָט געוואָלט די מדה פון גדלות און כבוד־זוכעריי מיט די וואורצלען זייערע פון זיך אויסרייסען.

ער האָט זיך ברעכען געוואָלט, און דעריבער האָט ער זיך געסטארעט מען זאָל זיך צו איהם מיט וואָס מעהר פער־אכטונג און בטול בעציהען.

ער האָט געוואָלט, אז עס זאָל דורך דעם אטרא־פירט ווערען ביי איהם די שטרעבונג, וואָס לעבט ביי יעדען איינעם פון אונז, מענשען זאָלען זיך צו אונז מיט כבוד און רעספעקט בעציהען.

ער האָט דאָרטען אָט יענע הויכע מדרגה געוואָלט דער־גרייכען, ווען עס ווערט פאר א מענשען אַלעס איינס, צי מען לויבט איהם ביז דעם זיבעטען הימעל, צי מען שיט אויף איהם די גרעסטע זלזולים אוים.

און ער האָט זי דאָרטען ווירקליך דערגרייכט.

„אַלעס באדארף פאר דעם מענשען גלייך זיין — האָט ער זיך און אנדערע שטענדיג געלערנט — און אויף דעם אייגענעם און זעלבען אופן באדארף ער שטענדיג די שבחים און זלזולים פון מענשען אָננעמען. זייער ליעבע און שנאה באדארף ביי איהם די אייגענע ווערטה האָבען. עס באדארף ביי איהם זיין אַלעס איינס, צי מען האלט איהם פאר אזא איינעם, וואָס קען די גאנצע תורה אָדער פאר אלס אזעלכען וואָס ווייס גאר אין גאַנצען גאר ניט".

„און דאָס, וואָס קען דעם מענשען ברענגען ער זאָל דיזע גרויסע מדה פון „השתוות" — גלייכגילטיגקייט — דער־גרייכען, איז, ער זאָל זיך שטענדיג מתדבק זיין אין בורא

יתברך. ווארים צוליעב דעם, וואס ער וועט שטענדיג זיין בע־שעפטיגט מיט דער דביקות זיינער, וועט ער קיין צייט ניט האבען, צו פערנעהמען זיך מיט אזוינע לייכטע און אונ־וויכטיגע זאכען". *)

„און דאס איז דער ענין פון „שויתי ה' לנגדי תמיד". ווי באלד איך האב די מדה פון השתוות, ווי באלד אלעס איז אין מיינע אויגען גלייך, ווייס איך, אז גאט איז מיט מיר שטענדיג".

„זאל יעדער מענש טראכטען, אז ער איז מעהר ניט, ווי א קליין ווערימעל, און אז אלע בעשעפענישען, וואס געפינעי זיך אויף דער וועלט זיינען חברים זיינע, און קיין איינער פון זיי פערמאגט נאר אט יענעם חיות און יענע פעהיגקייטען, וואס דער בורא יתברך האט איהם געשאנקען". **)

איידער ער האט ביי זיך בעשלאסען, ער זאל לעהרער און וועג־ווייזער פאר דעם אידישען פאלק ווערען, האט ער געוואלט פיעלע יאהרען מיט זיך אליין בלייבען, פיעלע יאה־רען התבודדות פיהרען, פיעלע יאהרען איינטראכטען און איינטיעפען זיך אין דער גרויסער ראלע, וואס שטעהט איהם פאר אין אידישען לעבען צו שפיעלען, און איבערקלערען און איבערטראכטען יעדען שריט און טריט, וואס ער וועט בא־דארפען אין דער צוקונפט אין זיין לעבענס־וועג דורכמאכען.

איידער ער האט באשלאסען מיט זיין נייעם ווארט צום

*) הכל צריך שיהיה שוה לאדם, בין שישבחו אותו בני אדם, בין שיגנו אותו, בין שיאהבוהו, בין שישנאוהו, בין שיחזיקו אותו ליודע כל התורה כלה או לחסר כל ידיעה.

ודבר הגורם למדה זו של השתוות — היא הדביקות בהבורא יתברך תדיר, שמחמת טרדת הדביקות אין לו שום פנאי לחשוב בדברים קלים ופחותים כאלה.

**) „שויתי ה' לנגדי תמיד". מכאן, שיש לי מדת ההשתוות, שהכל שוה אצלי, אז יודע אני, ש"ה לנגדי תמיד. יחשוב כל אדם, שהוא בריה קטנה וכל הבריות שבעולם חברים לו, ואין ביד אחד מהם יכולת רק מה שנתן לו הבורא יתברך.

אידישען פאלק קומען, האט ער פריהער געוואלט וויסן, וויס פון דעם ארומיגען טומעלדיגען און וואכעדיגען לעבען, אין דער שטילער און ריינער אטמאספערע פון די טיעפע וועלדער און ברייטע פעלדער, די אלע אלטע ווערטען, וואס מען האט איהם געלערנט, איבערצעווידירען און איבערשאצען, און פארמולירען געגוי פאר זיך אליין פריהער דעם אינהאלט פון די נייע ווערטען, וועלכע זענען ביי איהם אין מארך אין הארצען געבוירען געווארען.

ווארום אויב די גאנצע שיטה פון בעל שם וועגען דעם, ווי אזוי מען בעדארף גאט דיענען, אויב די אלע שענע אין גרויסע געדאנקען זיינע וועגען די בעציהונגען, וואס עקזיסטי־רען צווישען גאט, מענש און לעבען, האבען זייערע ערשטע בליטען אין מארך פון בעל שם נאך אין די גאר יונגע יאה־רען זיינע ארויסגעגעבען, זיינען זיי אבער ערשט אין די התבודדות - יאהרען זיינע פאלשטענדיג רייף און פארטיג געווארען.

ער האט פריהער די אלע נייע וועגען אויף וועלכע ער־האט נאכדעם זיינע אנהענגער געפיהרט, נאר דורך א געבעל געזעהן. די אלע גרויסע און שענע אמת'ען, מיט וועלכע ער איז נאכדעם צום אידישען פאלק געקומען, זיינען נאך ביי איהם דאן נאר ווייטע אהנונגען געוועזן. עס האט בעדארפט פיעל צייט נעהמען, ביז זיי זאלען זיך קענען פאלשטענדיג קרים־טאליזירען און פארמירען, ביז זיי זאלען אויף זיך בלוט און פלייש ארויפציהען, און זאלען זיך אין לעבעדיגע און קרעפ־טיגע געשטאלטען פערוואנדלען. עס האט בעדארפט פיעל צייט נעהמען, ביז זיי זאלען קענען אלע אין איין פעראייניג־טען סיסטעם זייער פאלשטענדיגען אויסדרוק געפינען.

נאך דעם וואס ער אליין האט אויסגעפרובט אין די התבודדות־יאהרען זיינע גאנצע זיעבען יאהר דעם אלטען

וועג פון דיענען גאָט דורך סגופים און ענויים, אויף וועלכען עס זענען ביז איהם אַלע גרויסע און פרומע אידישע נשמות געגאַנגען, האָט ער זיך נאָכדעם פון דיזען וועג אָבגעזאָגט און האָט אַ נייעם וועג פּראָקלאַמירט.

ער איז צו זיין הייהל, אין וועלכער ער האָט די אַלע זיבען יאָהר התבודדות געפּראַוועט, מיט דיזעלבע כונות און אויף דעם זעלבען וועג געגאַנגען, אויף וועלכען עס איז דער ערשטער און גרעסטער העלד פון די אידישע מיסטעריען, רבי שמעון בן יוחאי, וועמען עס ווערט דער הייליגער „זוהר" צוגעשריבען, צו זיין הייהל געגאַנגען, אין וועלכער ער האָט דרייצעהן יאָהר גאַנצע אין בדידות און סגופים פערבראַכט.

פערשיעדען זענען אָבער געווען די וועגען זייערע ווען זיי האָבען זייערע הייהלען פערלאָזט.

דעם ערשטען, ווען ער האָט זיין הייהל פערלאָזען, איז די גאַנצע וועלט נמאס און מאוס געווען. ער האָט דאָן אַ גוואַלדיגע שנאה און אַ ביטערען האָס צום לעבען געפיהלט, און עס האָט פון איהם מיט טויט און פערניכטונג געוועהט. פון יעדער זאַך, אויף וועלכער ער האָט זיינע אויגען אַנגע־שטעלט, איז אַ באַרג ביינער געוואָרען, און האָט ער געזעהן, ווי מענשען אַקערען, זייהען און שניידען, האָט ער זיי מיט טויטע קללות געשאָלטען, אמאי זיי פאַרנאַכלעסיגען דאָס אייביגע לעבען, דעם למוד־התורה, און פאַרנעהמען זיך מיט אַ „חיי שעה".

אנדערש איז דאָס אָבער מיט דעם בעל שם געווען.

ווען ער האָט פערלאָזען די הייהל, האָט ער די גאַנצע וועלט מיט אַ זוניגען שמייכעל אויף די ליפּען באַגעגענט, און עס האָבען זיך פון זיין מויל ברכות פאַר דעם לעבען גע־גאָסען, און ער האָט אין זיין הארצען דעם גרויסען סוד צום אידישען פאָלק געטראָגען, אַז דער וועג פון דיענען גאָט

דורך סגופים און ענוים, דורך פייניגען דעם קערפער און פערנאַכלעסיגען דעם חומר, אַז דיזער וועג, וועלכער ווערט בעטראַכט פון אידישען פאָלק אַלס דער העכסטער און בעסטער, אַלס דער מעהר אָנגעלעגטער פאַר גאָט, אַז דיזער וועג, אויף וועלכען ער אַליין איז אויך גאַנצע זיבען יאָהר געגאַנגען, איז שקר בתכלית השקר און איז דערווידער כביכול —

און האָט דאַן דעם אידישען פאָלק אויף זיין נייעם וועג אָנגעוויזען —

אויף דעם וועג וואָס פיהרט צו פרייד און לעבענס־געגוס.

ער האָט געמוזט פיעל צייט אין התבודדות און אין קלעהרען און טראַכטען פאַרברענגען, ביז עס איז פאַר איהם פאָלשטענדיג קלאָר געוואָרען דער וועג אויף וועלכען ער זאָל דאָס אידישע פאָלק פיהרען, ביז ער האָט זיך פאַר זיין שיטה אין עבודת־אלקים צו אָט יענער שענער פאָרמולא דערטראַכט, אַז —

„דאָס לעבען פון דער וועלט איז פאַר זיך אַ תכלית און אַז דער מענש וואָס לעבט אין פרייד, טהוט דערמיט דעם ווילען פון בורא זיינעם“.

אין די יאָהרען פון זיין התבודדות און יחוד מיט דער נאַטור האָט ער די אַלע טענער פון דער געטליכער סימפאָניע, וואָס ווערט פון יעדען בוים און פון יעדען גרעזעלע אַרויסגעזונגען, אין זיין נשמה איינגעזאַפּט, און איז מיט זיי נאָכדעם, וואָס ער האָט זיין הייהל פערלאָזען, צו די מענשען פון זיין דור געקומען.

ער האָט דערהערט דאָרטען דעם גרויסען שבח, וואָס דער גאַנצער יוניווערזום זינגט צום בורא עולם פאַר דעם לעבען און עקזיסטענץ, וואָס ער האָט איהם געשאָנקען, און

אויך זיין אייגען הארץ איז פון דעם אלעם איבערפיללט גע־וואָרען.

ער האָט דערשפּירט דאָרטען דעם גרויסען תענוג און די גרויסע נשמה־פרייד און די ליידענשאפטליכע ליעבע צום לעבען, וואָס הערשט איבעראל אין דער נאַטור און האָט דאָס אלעס אויך אין זיך איינגעזאפּט.

דער גרויסער „נסיון" האָט זיך אלזאָ געענדיגט. דער בעל שם האָט די שווערע פּראָבע אויסגעהאלטען. די פיעלע יאָהרען פון פאָרבערייטען און פאָרפּאלקאָמען זיך זענען צו ענדע געקומען —

און דער בעל שם האָט באשלאָסען, אראָבצונעהמען די שלעסער פון די אלע רייכע אוצרות, וואָס ער האָט געטראָ־גען אין זיך, און לאָזען געניסען דער גאַנצער אידישער וועלט פון דער גרויסער שפע וואָס האָט זיך געפונען דאָרטען.

עס איז דער גאַנצער קורס פון זיין ערציהען זיך אליין שוין צו ענדע געווען. עס איז דער מאָמענט געקומען, ווען דער בעל שם האָט דערפיהלט, אז ער האָט שוין אין אהבת השם, אין אהבת התורה און אין אהבת ישראל די העכסטע מדרגה דערגרייכט —

און ער האָט באשלאָסען דעם פערלאַנג פון הימעל נאָכ־צוגעבען —

די מאַסקע פון זיין שטראהלענדען געזיכט אראָבצונעה־מען און לאָזען דער וועלט דערזעהן דאָס גרויסע שכינה־ליכט וואָס האָט גערוהט אויף איהם.

עס איז דער גרויסער און גראַנ־דיעזער מאָמענט פון זיין התגלות געקומען.

י.

די לעגענדע וועגן זיין התגלות.

דער עפּאָס ביי די אומות העולם וועגן די שעפּפער און רעפאָרמער פון זייערע רעליגיאָנען און דער אידישער עפּאָס וועגן אונזערע. — די צווייטע לעגענדע וועגן דעם התגלות־מאָמענט פון בעל־שם. — ר׳ גרשון קוטיווער זעהט דעם בעל־שם מיט א „זוהר" זיך ארומ־טראָגען. — דער עונש, וואס ער האט געהאט פאר זיין שנאה צו אידען־עמי־הארצים

אין די לעגענדאַרע ביאָגראַפיעס וועגן די אַלע גרויסע פּערזענליכקייטען, וואָס האָבען די אָדער יענע רעליגיאָן גע־שאַפען אָדער האָבען אויף איהר א טיעפען און שאַרפען שטעמפּעל ארויפגעלעגט, ווערט מיט א שאַרפען שטריך אָנ־געצייכענט דער מאָמענט, ווען זייער „התגלות" איז פאָרגע־קומען, דער מאָמענט פון זייער לעבען, ווען זיי האָבען דעם ערשטען מאָל זייער „גלוי־שכינה" געהאַט.

דיעזער מאָמענט ווערט אין זיי געשילדערט ניט אַלס וויטערע און העכערע פאָרם, צו וועלכער דאָס גאַנצע פריי־העריגע לעבען זייערס — פון שעפּפער אויף דעם רעליגיעזען געביט — האָט געפיהרט, ניט אַלס פאָרטזעצונג פון זייער ביז יעצטיגען לעבען, נאָר אַלס אַן אָנהויב פון א גאַנץ ניי לעבען, אַלס א ניי קאַפּיטעל, וואָס שטעהט ניט אין קיין צו־זאַמענהאַנג מיט די פריהעריגע קאַפּיטלען פון זייער לעבען. ער ווערט ניט אין אָט יענע אַלע לעגענדען אַלס עוואָלוציאָנערער אקט פון זייער לעבען אויפגענומען,

נ אַ ר אַ ל ס ר ע װ אָ ל ו צ י אָ נ ע ר ע ר. — דער מאָ־מענט פון זייער התגלות, לויט ווי ער ווערט אין אַט יענע לע־גענדאַרע ביאָגראַפיעס געשילדערט, טראָגט אויף זיך אַ מין פּ אַ ט אַ ל ע ן האַראַקטער.

פּלוצלינג און אונערוואַרטעט דערפיהלען זיי אין זיך אַ געטליכען כח אַ גרויסען; פּלוצלינג און אונערוואַרטעט דערשפּירען זיי אַ נייעם „איך“ אין זיך און אַ שטרעבונג אַ נייעם לעבען אַנצוהויבען; און פּלוצלינ, און אונערוואַרטעט שניידען זיי אָב הינטער זיך די אַלע וועגען, אויף וועלכע זיי זענען ביז יעצט געגאַנגען, און לאָזען זיך אוועק אויף דעם נייעם וועג, וואָס זיי האָבען אַט ערשט י ע צ ט דערזעהן פאַר זיך, אויף דעם נייעם וועג, וואָס דער מאָמענט פון „התגלות“ האָט פאַר זיי אָנגעצייכענט.

אַנדערש איז דאָס אָבער אין די לעגענדען, וואָס דאָס אידישע פאָלק האָט געשאַפען וועגען די גרויסע פּערזענליכ־קייטען זיינע, וועלכע האָבען זיך אויף דעם געביט פון דער אידישער רעליגיאָן אויסגעצייכענט.

דער מאָמענט פון „גלוי־שכינה“ אין זייער לעבען איז ניט, לויט דיעזע לעגענדען, פון פּאַטאַלען האַראַקטער.

שוין פון געבוירען אָן ווערט פאַר זיי זייער וועג אין לעבען אָנגעצייכענט. דער מאָמענט פון „גלוי־שכינה“ קומט צוזאַמען מיט דעם טאָג פון זייער געבוירען. זייער גאַנצער לעבען איז איין גאָלדענע קעט. אין די אַלע פערשיעדענסטע מאָמענטען פון זייער לעבען שטעהען זיי אונטער דער השפּעה פון „רוח־הקודש“ שטענדיג. שוין מיט דער גאַנצער טעטיג־קייט זייערער, וואָס זיי האָבען נאָך ביז דעם מאָמענט פון „התגלות“ פּראַקטיצירט. האָבען זיי זייער גרויסע מיסיאָן אין לעבען געדיענט. שוין פון זייערע קינדערשע יאָהרען אָן זענען זיי אויף זייער אייגענעם און נייעם וועג געגאַנגען.

גאָט׳ס־וואָרט, וואָס די גאַנצע וועלט האָט פון זיי נאָך דעם מאָמענט פון זייער „התגלות" דערהערט, איז אויך פריהער אויף זייערע ליפּען געלעגען און האָט שטיל און בעשיידען אומעטום זיין ברכה אין לעבען פערשפּרייט.

זיי האָבען דאָס גרויסע געטליכע ליכט נאָך פריהער אין זיך געטראָגען. עס איז נאָר פון דער וועלט בעהאַלטען געווען. ביי זיי אין הארצען אָבער האָט עס שטענדיג געשיינט און געלויכטען און האָט אויך פאַר דער „התגלות" זייערער ליכטיגע „רואה ואינו נראה" שטראַהלען איבעראַל פערשפּרייט.

און אויב דער מאָמענט פון זייער התגלות בעצייכענט דאָך מיט זיך אין די לעגענדען וועגען זיי א נייע תקופה אין זייער לעבען, איז דאָס נאָר אויף אַזוי פיעל, אויף וויפיעל זיי האָבען דאַן די גרעסטע מדרגה אין זייער פערפאָלקאָמענעם זיך דערגרייכט, אויף וויפיעל עס האָט זיך געענדיגט דאַן דער לאַנגער און שווערער וועג פון זייער ערציהען און צוגרייטען זיך, זייער טעטיגקייט אין דער עפענטליכקייט און אויף א גרויסען מאַסשטאַב אַנצופיהרען, אָבער ניט אויף אַזוי פיעל, אויף וויפיעל זיי זאָלען ערשט אין דיעזען מאָמענט זייער מיסיאָן אין לעבען דערזעהן, אויף וויפיעל זיי זאָלען אין דיעזען מאָמענט ערשט די געטליכע „השפעה" אין זיך דערשפּירען.

און דעריבער ווערט ניט אין דעם אידישען עפּאָס וועגען די שעפּפער און רעפאָרמער פון דער אידישער רעליגיאָן מיט זעהר שאַרפע שטריכען דער מאָמענט פון זייער התגלות פאַר דער וועלט אַנגעצייכענט, און דעריבער ווערט ניט גענוי און פּינקטליך דער „ווען" און „וואו" פון דיעזען התגלות־מאָמענט אין זייער לעבען אַנגעוויזען, ווי עס ווערט אין עפּאָס פון די אַנדערע פעלקער וועגען זייערע רעליגיאָנס־העלדען געטהון.

ווארום ער שטעלט מיט זיך דא ניט פאר אזא וויכטיגען און קאטאסטראפאלען ווענדונגס־פונקט אין זייער לעבען, ווי אין דעם לעבען פון די רעליגיאָנס־העלדען פון אנדערע פעלקער. זיי זענען אויך פאר דער „התגלות“ זעהר גרויס אין הייליג געווען. אין דיעזען מאָמענט האָבען זיי נאָר דיא העכסטע מדרגה דערגרייכט, האָט זייער מיסיאָן אין לעבען איהר העכסטען „תקון“ אנגעהויבען צו בעקומען. זיי האָבען אויך ביז זייער התגלות אנגעפיהרט די זעלבע טעטיגקייט, וואס זיי האָבען נאָך דעם מאָמענט פון זייער התגלות אנ־געפיהרט. דער אונטערשיעד איז נאָר אין דעם מאסשטאב און נאָר אין דעם, וואס פריהער איז דיעזע טעטיגקייט נאָר „בהסתר“ געווען און יעצט איז זי אין „נגלה“ איבערגאנגען.

און דאריבער געפינען מיר אויך ניט אין עפּאס, וואס די אידישע לעגענדע האָט וועגען דעם בעל שם געשאפען, גענויע דעטאלען און פינקטליכקייטען בנוגע דעם מאָמענט פון זיין התגלות.

דאמאלט, ווען דער עפּאס אין עהנליכע פעלע גיט אן גענוי די צייט און דעם פּלאץ, ווען דער העלד זיינער האָט אליין און די גאנצע וועלט מיט איהם צום ערשטען מאָל דער־זעהן די גרויסע ליכט, וואס שטראהלט פון איהם ארוים, רעדט וועגען דעם אלעם דער אידישער עפּאס, וואס איז וועגען בעל שם געשאפען געוואָרען, נאָר אין אלגעמיינע שטריכען.

ניט נאָר דערצעהלט אונז ניט די אידישע לעגענדע דעם יאָהר און אין וועלכען חודש און אין וועלכען טאָג איז די התגלות פון בעל שם פאָרגעקומען: זי ווייסט אפילו ניט אנצורופען דעם נאָמען פון דער שטאָדט, אין וועלכער דיע־זער גרויסער מאָמענט פון דעם בעליעבטען העלד איהרען האָט פאר זיך פּלאץ געפונען.

דעם איינציגען דעטאל, וואָס זי גיט אונז וועגען דעם

אַלעם איז דאָס, וואָס זי דערצעהלט אונז, אַז דער בעל שם טוב איז זעקס און דרייסיג יאָהר אַלט געווען, ווען ער האָט דעם „אור הגנוז" זיינעם פאַר דער וועלט בעוויזען, ווען ער האָט פון זיך זיין מאַסקע אַראָבגענומען און האָט פריי אין ברייט זיין מיסיאָן אין לעבען אָנגעהויבען דורכצופיהרען.

און פונקט ווי די ערשטע לעגענדע — די לעגענדע וועגען דער פסול'ער מזוזה — וועלכע איך האָב אין פאַר דעם לעצטען קאַפּיטעל איבערגעגעבען, פונקט ווי אַט יענע לעגענדע שילדערט אין שטילע און רוהיגע פאַרבען און אָהן דראַמאַטישע עפעקטען שטאַרקע דעם התגלות־מאָמענט פון בעל שם, ווען ער האָט צום ערשטען מאָל פרעמדע מענשען זעהן געלאָזט דאָס גרויסע נשמה־ליכט, וואָס האָט אויף זיין פּנים גערוהט, איז אויך די צווייטע לעגענדע וועגען דעם התגלות־מאָמענט פון בעל שם, פון שטילע און רוהיגע אָקאָר־דען צוזאַמענגעשטעלט.

אויך די צווייטע לעגענדע שילדערט ניט די התגלות פון בעל שם אַלס אַ שטורם און דראַנג מאָמענט, אַלס אַ מאָ־מענט פון קאַטאַסטראָפאַלען האַראַקטער און פון אויסערגע־וועהנליך איבעראַשענדען אינהאַלט.

דער הויפּט־אינהאַלט, וואָס די צווייטע לעגענדע גיט אונז וועגען דעם התגלות־מאָמענט פון בעל־שם, בעשטעהט אין דעם, וואָס דער בעל שם האָט זיין פערבאָרגענע ליכט פאַר איינעם פון די גרעסטע גאונים פון זיין דור ענטפּלעקט און האָט איהם געצוואונגען, ער זאָל פאַר איהם ביז ד'ערד דעם קאָפּ זיינעם בויגען. דעם וויכטיגסטען אַקט אין דעם התגלות־מאָמענט זיינעם זעהט זיך אין דעם, וואָס איי־נער פון די גרעסטע פאָרשטעהער פון דעם טראַדיציאָנעלען אידענטום, וואָס האָט אַלע זיינע יאָהרען נאָר אויף גמרא און פּסוקים פער־

בראָכט, האָט געמוזט דעם קאָפּ זיינעם פאַר דער חסידות בויגן, אין דעם וואָס איינער פון די גרעסטע גאונים פון זיין דור האָט אַ גרויסע ליכט דערזעהן איבער דעם קאָפּ פון איינעם, וואָס האָט מיט גרויס דביקות „תהלים" געזאָגט, אין דעם, וואָס אַזאַ גרויסער למדן און גאון ווי דער קאַלאָמעער רב איז געווען, איז אין חלשות געפאַלען, ווייל ער האָט ניט געקענט זעהן די גרויסע ליכט, וואָס האָט איבער דעם קאָפּ פון בעל שם געשיינט.

דער רב פון קאַלאָמעא — דערצעהלט די צווייטע לע־גענדע, וואָס מיר האָבען וועגען דעם התגלות מאָמענט פון בעל שם — איז אַרומגעפאָהרען איבער די דערפער מעות־חטים צו קלייבען.

אויף'ן וועג האָט ער פאַרבלאָנדזשעט און האָט זיך צו דעם הויז פון בעל שם צוגעשלאָגען. דער בעל שם איז אָבער דאַמאַלס אין הויז ניט געווען. ער האָט זיך דאַמאַלס אין זיין התבודדות שטיבעל געפונען.

האָט זיך דער רב מיט די פאָלגענדע ווערטער צו דער פרוי פון בעל שם געווענדעט:

אַ וואו איז דער בעל הבית ?

האָט זי איהם געענטפערט, אַז ער איז אוועקגעגאַנגען צום „מוכסן", העלפען איהם די בהמות זיינע אַנצוטרינקען.

ווען דער בעל שם איז אַהיים געקומען, האָט ער דעם רב משמש געווען און האָט איהם אַליין די בעט אויסגעבעט און האָט איהם וואַסער אין אַ כלי אויף צו וואַשען זיך אָנגע־גרייט און ער אַליין האָט זיך מיט זיין פרוי אין איין בעט געלעגט, ווי דער שטייגער פון די דאָרפס־לייט איז.

האַלבע נאַכט האָט זיך דער בעל שם טוב אויפגעחאַפּט

און האָט זיך הינטער'ן אויווען פארקליבען און האָט דאָרטען אין דער שטיל מיט זיין עבודת אלקים זיך באַשעפטיגט.

דערווייל האָט זיך דער רב פון שלאָף אויפגעחאפּט א'ן האָט א שטאַרקע ליכטיגקייט אויף דעם הינטער־דעם־אויווען דערזעהן.

האָט ער געמיינט, אַז דאָס האָט זיך עס אנגצונדען דאָס האָלץ וואָס איז דאָרטען געלעגען.

האָט ער גענומען די כלי מיט וואסער, וואָס איז נעבען איהם געשטאַנען און איז געגאַנגען דאָס פייער אויסלעשען.

ווי איבעראשט איז ער אָבער געוואָרען, ווען ער איז צום אויווען צוגעגאַנגען און האָט דערזעהן דעם בעל שם זיצען און א גרוים ליכטיגקייט שיינט ווי אַ בויגען איבער איהם.

דער רב איז אין חלשות געפאַלען און נאכדעם ווי ער איז צו זיך געקומען, האָט ער דעם בעל שם געפרעגט:

ווער זענט איהר און ווי אַזוי איז דאָס מיט אייך געשעהן?

האָט איהם דער בעל שם דערויף געענטפערט:

— וואָס ווייס איך? איך ווייס גאָר ניט. איך האָב „תהלים" געזאָגט. אפשר האָב איך זיך אין השם יתברך מתדבק געווען און פון דעם איז דאָס גרויסע ליכט געוואָרען.

און פון דאַן און ווייטער — פערענדיגט די לעגענדע — פלעגט דער קאָלאָמעער רב יעדען מאָל פאָהרען צו איהם, ער זאָל פון איהם דברי תורה לערנען.

און יעדען מאָל ווען מען האָט פון קאָלאָמעער רב זיין נייע תורה געהאָרכט, פלעגט מען איהם פרעגען:

— אוואו האָסט דו גענומען דאָס אַלעס?

און ער פלעגט דאַן ענטפערען:

— פון איינעם אַן אָרימאַן.

און פון דאמאלס אַן פלעגט ער יעדעס מאָל, ווען ער

פלעגט הערען ר' גרשון קוטיווער זידלען דעם שוואגער זיי־
נעם, זיך אנרופען צו איהם :

— לאזט איהם געמאך. ער איז מעהר חכם פאר אייך.

ער האט איהם אבער גאר ניט געזאגט וועגען אלעם
דעם, וואס ער האט שוין וועגען בעל שם געוואוסט.

דער בעל שם האט עס איהם פארבאטען.

און אזוי ארום איז אויך דאן, ווען די גרויסע ליכט
פון בעל שם האט אלץ העלער און גרעסער ארום און ארום
אנגעהויבען צו שיינען, האט נאך אלץ ר' גרשון פון גאר ניט
געוואוסט און גאר ניט געזעהן. ווי פריהער האט ער אויך
נאך יעצט אויף איהם ווי אויף א גרויסען עם הארץ און גאר
פראסטען נפש געקוקט. וואס מעהר גרעסערע מדריגות דער
בעל שם טוב האט דערגרייכט, וואס מעהר די ליכט זיינע
האט זיך אנגעהויבען ארויסצו־ווייזען, אלץ מעהר האט ער
איהם פעראכטעט און פערהאסט.

איינמאל — דערציילט אונז די פאלקס לעגענדע —
האט ער געזעהן דעם בעל שם א ספר טראגען. האט ער גע־
הייסען דעם בעל שם, ער זאל איהם ווייזען, וואס פאר א ספר
דאס איז. ער איז זיכער געווען, אז דאס איז איינער פון די
עברי־טייטש ספרים מיט וועלכע דער בעל שם פלעגט זיך אין
זיין — ר' גרשון'ס —אנוועזענהייט שטענדיג ארומטראגען.

דער בעל שם האט זיך געפרובט אויסדרעהען, ער זאל
ניט באדארפען ווייזען דעם ספר דעם שוואגער זיינעם.

ר' גרשון איז אבער צוגעשטאנען צו איהם, ער זאל
איהם דוקא יא ווייזען.

האט ער איהם געוויזען.

און איהר קענט זיך פארשטעלען ווי גרויס זיין איבער־
ראשונג איז געווען, ווען ער האט דערזעהען דעם ספר
„הזוהר" פאר זיך —

און ער האָט דאָן די גאנצע פעראכטונג זיינע צום בעל שם און די איבערראשונג זיינע, וואָס ער האָט איהם געזעהן מיט א זוהר זיך אָרומטראָגען אין דער פאָלגענדער פראזע אויסגעדריקט:

—דעם ספר הזוהר בעדאַרפסטו? נאָר דאָס פעהלט דיר?

עס איז זיין -- ר׳ גרשון׳ס — עונש געווען, ער זאָל זיין דער לעצטער נהנה צו זיין פון דעם „זיו השכינה“, וואָס האָט אויף דעם בעל שם גערוהט, דערפאר וואָס ער האָט א טיעפען האָס און פעראכטונג צו די אידישע עמי הארצים גע־פיהלט, ווי ער האָט עס אין זיינע בעציהונגען צום בעל שם ארויסגעוויזען.

יא.

אין וואלד צווישען בוימער ווערט דער בעל שם אלס אידישער מנהג געקרוינט.

די דריטע לעגענדע וועגען בעל־שם׳ם התגלות. — אין וואלד צווישען די בוימער קרוינט א עדה אידען דעם בעל־שם אלס אידישען מנהיג. — מיט א נאכט פריהער איידער דער בעל שם איז נתגלה געווארען, האט מען איהם פון הימעל געלאזט וויסען, אז עס איז איהם שוין זעקס און דרייסיג יאהר געווארען—און עס איז שוין צייט, ער זאל פאר דער וועלט זיין גרויסקייט ווייזען.

מיט אביסעל מעהר פייערליכקייט, ווי די ערשטע צוויי, שילדערט אונז א דריטע לעגענדע די התגלות פון בעל שם, כאטש אין אלגעמיין האלט אויך זי אן דעם שטילען און „נאטירליכען" חאראקטער פון די ערשטע צוויי.

צו יענער צייט — דערציילט אונז דיזע לעגענדע — איז ביי א צופאל איינער פון ר׳ גרשון׳ס תלמידים אין דארף פון בעל שם פארפאהרען.

דער בעל שם האט איהם מיט גרויס כבוד אויפגענומען און האט איהם בעדיענט.

נאך׳ן עסען האט זיך דער תלמיד אנגערופען צו איהם:

— ישראל, דו זאלסט מיר די פערד אנגרייטען, כדי איך זאל קענען פאהרען באלד א היים.

דער בעל שם האט איהם די פערד געגעבען, און יענער האט זיי אין וואגען איינגעשפאנט:

איז דאַן דער בעל שם צו איהם צוגעשטאַנען, ער זאָל ביי איהם אויף שבת בלייבען.

האָט דיזע בקשה זיינע נאָר גרויס געלעכטער ביים תלמיד אַרויסגערופען. וואָרים דאָס אַלעס האָט איהם דינסטאַג געטראָפען. זיי האַלטען ביי דינסטאַג ערשט און ער בעט איהם ער זאָל ביי איהם שבת האַלטען, פּונקט ווי דאָס וואָלט פרייטאַג פאַר ליכט־בענטשען געווען.

דער תלמיד האָט זיך אַלזאָ אין וועג געלאָזט. ער איז אָבער נאָך קייז האַלבען מייל ניט אָבגעפאָהרען, ווי עס האָט זיך ביי איהם אַ ראָד צעבראָכען. האָט ער זיך צוריק צום בעל שם אומגעקעהרט, און האָט אַן אַנדער ראָד גענומען, און האָט זיך ווידער אין וועג געלאָזט.

ער איז ווידער אַמאָל קיין גאַנצען מייל ניט אָבגעפאָה־רען, ווי עס האָט זיך ביי איהם ווידער עפּעס צובראָכען, און ער האָט נאָך אַמאָל אין דאָרף צום בעל שם זיך געמוזט אומ־קעהרען.

אזוי האָט זיך מיט איהם די גאַנצע וואָך אַלע מאָל אַן אַנדער סיבה געטראָפען, און ער האָט זיך נאָר אַליין פון דאָרף ניט געקענט אַרויסרייסען.

דער תלמיד איז אַלזאָ געצוואונגען געווען שבת צו האַלטען אין דאָרף.

האָט ער דערפון זעהר גרויסע יסורים געהאַט, וואָרים, „וואָס וועט ער דאָ מיט דעם דאָרפס־מאַן טאָן?"

דערווייל האָט דער ערב שבת געהאַלטען וואָס מעהר ביים פערשווינדען. עס איז שוין די צייט פון מנחה דאַוועגען געקומען, און דער בעל שם איז נאָך אַלץ אין דער היים ניט געווען.

— אַ וואו איז דער מאַן דיינער? — האָט דער תלמיד די פרוי פון בעל שם געפרעגט.

— ער איז אין פעלד מיט די שאף און רינדער — האט זי איהם געענטפערט.

האט ער זיך געשטעלט מנחה דאווגען. נאכהער האט ער מערב אבגעדאוועגט, און דער בעל שם איז נאך אלץ ניט געקומען.

ערשט טיעף אין אבענד האט זיך דער בעל שם אין הויז אריינגעכאפט. ער האט זיך אויף א פשוט׳ען אופן אויפגע־פיהרט און האט דעם אורח מיט „קדוש" מכבד געווען.

נאכהער האבען זיי זיך צום טיש עסען געזעצט אויף דעם זעלבען אופן, ווי אלע דארפס לייט זיצען מיט זייערע פאמיליען ביים עסען: דאס ווייב האט זיך נעבען איהם גע־זעצט.

דער אורח איז ווי אויף שפילקעס געזעסען און א שרעק־ליכער צער האט זיין הארץ גענאגט.

אין מיטען עסען האט איהם דער בעל שם געבעטען, ער זאל פאר איהם דברי תורה זאגען.

האט איהם ר׳ גרשון׳ס תלמיד דערציילט דעם אינהאלט פון דער סדרה „שמות" וואס איז דאמאלס געגאנגען.

ער האט איהם על דרך הפשט דערציילט וועגען גלות מצרים, וואס די אידען האבען דארטען פון פרעה׳ן געהאט אויסצושטעהן. וואס דען זאל ער אזא גראבען יונג דערציילען?

נאך׳ן עסען האבען זיי א געלעגער געמאכט פאר דעם אורח אין בעט ביים טיש.

און ער, דער בעל שם, האט זיך מיט זיין ווייב אויף איין געלעגער געלעגט.

האלבע נאכט האט זיך דער גאסט אויפגעכאפט און האט דערזעהן א גרויס פייער אויף דעם אויווען ברענען. איז ער צום אויווען צוגעלאפען, ווארים ער האט געמיינט, אז דאס האלץ האט זיך אנגעצונדען.

ווען ער איז אָבער גאָר נאָהענט צום אויווען צוגעגאַנגען, האָט ער דאָרטען אַ גרויסע ליכט דערזעהן. איז ער צו דער ערד געפאַלען און איז חלשות געבליבען.

דער בעל שם האָט איהם אָבגעמינטערט און האָט זיך אָנגערופען צו איהם:

— דו וואָלסט ניט געווען בעדאַרפט קוקען דאָרטען, וואו עס איז דיר ניט ערלויבט צו קוקען.

אין דער פריה איז דער בעל שם אוועקגעגאַנגען אין זיין התבודדות שטיבעל, דאַוונען דאָרטען, און איז צוריקגעקומען זעהר פרעהליך און אויפגעלעגט און האָט ארומגעשפּאַצירט הין און הער איבער'ן הויז. ער האָט אַ „סדר לסעודתא" געזונגען און האָט מיט געוואַלדיגער דביקות קידוש געמאַכט.

אויך יעצט האָט דער בעל שם אין מיטען עסען געבעטען דעם גאַסט זיינעם, ער זאָל פאַר איהם תורה זאָגען.

איז דער גאַסט זעהר מבולבל געוואָרען.

וואָס זאָל ער זאָגען פאַר איהם?

ער האָט שוין אַ פּערו־אַכט געהאַט, אַז ער האָט דאָ אַ גרויסען פאַרבאָרגענעם צדיק פאַר זיך.

ענדליך האָט ער דאָך דעם פאַרלאַנג פון בעל שם נאָכגעגעבען און האָט פאַר איהם אַ „מאמר מיט פּשט" געזאָגט.

האָט איהם דערויף דער בעל שם געענטפערט:

— איך האָב אַן אַנדער פּירוש אויף דעם דאָזיגען מאמר געהאַרכט. — ניט מעהר אַ וואָרט אָבער.

נאָך דער סעודה איז דער בעל שם ווידער אין זיין התבודדות שטיבעל אוועק.

נאָך מנחה איז ער שוין מיט זיין התגלות געקומען, און האָט פיעל תורה ביים טיש געזאָגט. ער האָט פאַר דעם גאַסט פיעלע „רזין דאורייתא" מגלה געווען, וואָס קיין אויער האָט נאָך קיין מאָל עטוואָס עהנליכעס ניט געהאַרכט.

נאָך הבדלה האָט ער אויף איהם גוזר געווען, ער זאָל ווענען דעם אַלעם גאָר ניט דערציילען דעם שוואָגער זיינעם.

ער האָט איהם אָבער געהייסען געהן צו די גרויסע חסידים פון שטאָדט און אויך צום רב פון דער קהלה, און זאָל צו זיי זאָגען בזה הלשון :

„אַ גרויסע ליכט שיינט אַרום אייערע מקומות. עס וואָלט כדאי געווען, איהר זאָלט געהן די גרויסע ליכט אויפזוכען און זי ברענגען אין שטאָדט אריין".

דער גאַסט איז זיך אַ היים געפאָהרען און האָט איבערגעגעבען אַלעס, וואָס ער האָט געזעהן און געהאָרכט.

און ווען די חסידים און דער רב האָבען דאָס אַלעס געהערט, האָבען זיי אַלע בעשלאָסען, אַז דער בעל שם איז דאָס גרויסע ליכט. זיי האָבען זיך אויך דערמאָנט אין דעם גאַנצען וואונדערבארען און אונפערשטענדליכען אויפפיהרען זיינעם ב ז איצט, וואָס האָט נאָר דורך דעם געקענט פארענטפערט ווערען, מען זאָל איהם ווירקליך פאַר אַ גרויסען צדיק האַלטען.

האָבען זיי זיך אַלע צו איהם אין דארף אוועקגעלאָזט, בעטען איהם, ער זאָל אין שטאָדט קומען.

דער בעל שם וואָס האָט דאָס אַלעס נאָך פריהער פאָראויסגעזעהען, האָט ניט געוואַרט ביז זיי וועלען אין דארף קומען:

ער האָט זיך אין שטאָדט אוועקגעלאָזט.

און ווען זיי האָבען זיך צוזאַמענגעטראָפען, זיינען זיי אַלע אויף איין פּלאַץ אראָבגעגאַנגען, און האָבען אין וואַלד אַ שטוהל פון צווייגען פון ביימער געמאַכט.

זיי האָבען דעם בעל שם אויף דער שטוהל אוועקגעזעצט און האָבען איהם דאָרטען פאַר זייער רב בעשטימט.

אין וואלד, א וואו ער האט אזוי פיעל יאהרען אין התבודדות און אין יחוד מיט דער נאטור פארבראכט, אוואו ער האט זיך אזוי פיעל יאהרען צוגעגרייט צו זיין גרויסער ראלע, וואס ער האט באדארפט אין אידישען לעבען שפיעלען. האט ער דעם טראהן פון זיין אמנהיג איבער דעם אידישען פאלק באשטיגען. אין דער שענער און ריינער אטמאספערע פון דער מוטער־נאטור, מיט וועלכער ער האט זיך אזוי צוזאמענגעגאסען געפיהלט, איז ער אלס לעהרער און וועג־ווייזער פון אידישען פאלק געקרוינט געווארען.

וואס פאר א מערקווירדיגען טיעפען זינן די לעגענדע פון א פאלק פערמאגט אמאל פאר הארמאניע און שענקייט, ווען זי פלעכט די בלומען־קראנצען פאר די בעליעבטע העלדען איהרע.

נאר אין איין לעגענדע ווערט יא באצייכענט דער פלאץ, אוואו דער בעל שם איז נתגלה געווארען. דיזע לעגענדע גיט אן אלס דיזען פלאץ, די שטאדט טלוסט אין גאליציען.

און עס איז ווירקליך א גענוגענדער גרונד פאראן די באהויפטונג פון דיזער לעגענדע אלס א פאקט אנצונעמען. ווארים אין די ערשטע יאהרען פון זיין התגלות פלעגט מען איהם איבעראל „דער בעל שם טוב פון טלוסט" רופען.

לויט דיזע לעגענדע דערציילט אונז, איז ער דאמאלס א מלמד אין טלוסט געוועזן.

יעדען טאג — דערציילט אונז וואיטער די לעגענדע וועגען זיין התנהגות צו יענער צייט — פלעגט ער פאר'ן דאווענען אין מקוה געהן. ער האט קיין איין טאג אפילו, אין די קאלטע תקופת־טבת־טעג זאגאר, קיינמאל ניט דורכגעלאזט.

און דאָס דאַווענען זיינס פלעגט זיין מיט גוואַלדיגער דביקות און גוואַלדיגער התלהבות, אזוי, אַז „בשעת'ן דאַווענען פלעגן פון איהם טראָפּען שוויים, גרויס ווי באָב, פאַלען". כראָ'ן דעם וואָס אָט ערשט אין שטאַרקען פראָסט פון דער אייז־קאַלטער מקוה געקומען.

ער איז זעהר אָרים געווען, און די פינגער פון די פיס פלעגען פון די לעכער אין די שיך זיך אַרויסזעהן.

מען האָט איהם פאַר א הייליגען מענשען באטראַכט, און אַלערליי קראַנקע פלעגט מען ברענגען צו איהם, ער זאָל זיי היילען, ער פלעגט אָבער קיינמאָל אויף זייערע בקשות ניט ענטפערען.

איינמאָל אָבער ביינאַכט, האָט מען איהם פון הימעל מודיע געווען, „אַז עס איז איהם זעקס און דרייסיג יאָהר געוואָרען און עס איז שוין געקומען די צייט ער זאָל נתגלה ווערען". אין דער פריה האָט ער אויסגערעכענט זיינע יאָהרען, און האָט אויסגעפונען, אַז עס איז איהם די נאַכט ווירקליך זעקס און דרייסיג יאָהר געוואָרען.

האָט ער דאַן געהייסען אַריינפיהרען דעם משוגענעם, וואָס מען האָט צו איהם יענעם פריהמאָרגען געבראַכט, און האָט איהם פאַלקאָם געזונד געמאַכט.

און פון דאַמאָלס אָן האָט ער דאָס מלמדות אויפגעגעבען, און איז א בעל שם געוואָרען.